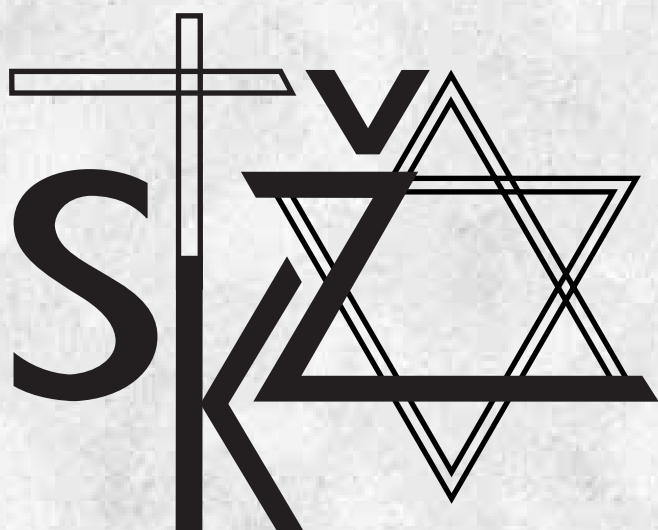

ZPRAVODAJ

SPOLEČNOSTI KŘEŠŤANŮ A ŽIDŮ

ÚVAHY NAD KNIHOU JÓB

Karol E. Sidon

Milan Balabán

Jan Heller

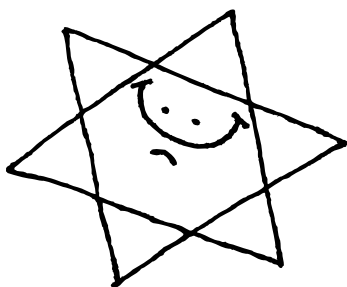

KŘEŠŤANSKÁ SVATBA

ŽIDOVSKÁ SVATBA

OBSAH

Ohlasy čtenářů minulého čísla	3
Ohlédnutí k 10letému výročí SKŽ:	
Milan Lyčka	4
Jana Doleželová	6
„Jobovská“ anketa, Jan Dlask	7
Úvahy nad knihou Jób:	
Karol E. Sidon	8
Milan Balabán	10
Jan Heller	15
Židovská svatba, Michael Dushinsky	18
Křesťanská svatba, Ondřej Bastl	22
Neobřezané stromy, Jiří Beneš	24
Židé a judaismus v díle Jana Amose	
Komenského, Josef Bartoň	26
Stíny Šoa	29
RESUMÉ in English	31

Vydává: **Společnost křesťanů a Židů**
(The Society of Christians and Jews in the
Czech Republic)
Čajkovského 22
CZ 130 00, Praha 3
<http://www.etf.cuni.cz/skz>
e-mail: skz_scj@yahoo.com
Redakce: Robert Řehák, Stanislav Tumis,
Marie Rút Křížková, Milada Divišová
Sazba: Filip Podsedník, Advent-Orion
Logo: S. Staněk, F. Podsedník
Fotografie na obálce: Vojtěch Vlk, adal-
bertus22@hotmail.com
Kresby: Jan Bárta, Veronika Prachařová
Bankovní spoj.: ČSOB, Na Poříčí 24,
115 20 Praha 1
4001-1800704203/0300
Evidence periodického tisku:
MK ČR E 11333

EDITORIAL

Vážení čtenáři,

díky pomoci a nadšení všech přispěvatelů vám předkládáme nové 43. číslo Zpravodaje Společnosti křesťanů a Židů, a to v době, kdy SKŽ slaví deset let svého trvání. Rád bych vám jménem všech, kteří organizují nové aktivity SKŽ, poděkoval za vaši podporu, které se nám dostalo po vydání předešlého čísla, jež bylo přijato velmi příznivě. Těší nás i to, že jednou z reakcí na vydání časopisu jsou noví členové SKŽ, kteří mají zájem spolupracovat a podpořit dialog mezi Židy a křesťany. Je to pro nás obrovské povzbuzení do další práce, která by se neměla omezit jen na vydávání časopisu. To je ale závislé i na vaší aktivitě, která rozhodne o tom, jakým směrem se SKŽ do budoucna vydá.

Klíčovou událostí v dalším směřování SKŽ bude výroční setkání k 10 letům existence SKŽ, které se uskuteční v neděli **27. května 2001 v 15. hodin** v budově UK-ETF (Černá 9, Praha 1) a při kterém bude možnost o celé věci diskutovat. Věříme, že si uděláte čas a zúčastníte se. Výbor SKŽ se už zabýval některými možnostmi a projekty. Jako klíčové se jeví nutnost najít nějaké místo, kde by mohla mít SKŽ svoje sídlo včetně kanceláře, společenského klubu, knihovny, videotéky apod. Stejně tak je nutné pokusit se najít lidi, kteří by byli zaměstnanci společnosti na určitý úvazek a mohli se úkolům věnovat profesionálně a nejen při své práci či studiu. Samozřejmě že je to výhled do budoucna, který je závislý na základním problému – finančním zajištění.

To je v současnosti hlavní problém SKŽ, který řešíme a budeme řešit i do budoucna. V současné době máme na účtu zhruba 35 000 Kč, které stačí na pokrytí dvou čísel a provozu v nejbližší době (tisk jednoho čísla s nákladem 500 kusů nás stojí 12 500 Kč). Proto se na vás obracíme s prosbou o pomoc, kterou nám můžete nabídnout formou osobního daru nebo při hledání možných sponzorů (možnost odečtení z daně), bez kterých se v budoucnu činnost SKŽ nemůže obejít, pokud bude chtít uskutečnit své cíle. Pro ušetření a vaši lepší informovanost o aktivitách SKŽ nám můžete pomoci ještě jednou věcí, a to poskytnutím vaší e-mailové adresy. Rádi bychom vás požádali o to, abyste nám dali vědět, pokud by vám nevadilo, kdybychom vám Zpravodaj SKŽ posílali na vaši zaslanou internetovou adresu. Samozřejmě jsme zvědaví i na vaše jakékoliv nápady, které by nám pomohly v dalším směřování.

Věříme tomu, že naše spolupráce se bude nadále úspěšně rozvíjet a těšíme se na květnové setkání, kdy se budeme moci s mnohými z vás setkat osobně. Přivítáme všechny vaše nápady a pomoc, kterou nám nabídnete. Preji vám jménem všech, kterým leží zájem o židovsko-křesťanský dialog na srdci, hodně úspěchu v životě a Boží požehnání.

Stanislav Tumis, sekretář SKŽ

Sociální oddělení Židovské obce Praha hledá vojáky civilní služby.

Hledáme pečovatele pro naše klienty v domácnostech – nošení košer obědů, drobný úklid, doprovod k lékaři atd. Hlavním předpokladem je hezký vztah ke starším lidem, pochopení k létům holocaustu... Ostatní se každý naučí.

*Eva Kalhousová, zástupce sociálního odd.
tel. 02/22310951; 0603-478630*

Z OHLASŮ ČTENÁŘŮ MINULÉHO ČÍSLA

Těsně před Vánoci mi přišel nově provedený Zpravodaj SKŽ. Gratuluji vám! Názory pana rabína (Sidona) jsou velmi povzbudivé, ještě jsem ho nikdy neslyšel mluvit tak vstřícně. Všechny články jsou na vysoké úrovni. Zdá se, že jste shromáždili také celý kruh mladých spolupracovníků. Tuším rozkvět společnosti, která se zatím držela spíše ve stínu – a jsem rád, že jsem jejím členem. Do další práce vám přeji hodně sil a vytrvalosti.

Petr Chalupa

Minulý týden jsem s povděkem přečetl váš Zpravodaj, teď jsem si nalistoval internetové stránky SKŽ a zvláště mě potěšila kapitola humoru. Obdivuji, co všechno děláte a v čem všem se vyznáte. Neberte to nějak zle, když si však přece jen dovo-

lím jednu poznámku: jedná se o Společnost křesťanů a Židů, ale zatím se mi to jeví spíše jako společnost přátel Židů. Zajímalo by mě, zda se také Židé zajímají o křesany. Znáám těch pár slavných výjimek, kterých si nesmírně vážím. Ale pořád se nemohu zbavit dojmu, že je to přátelství a dorozumění jaksi jednostranné. Jaká je znalost křesťanství, křesťanských aktivit, křesťanské literatury na straně židovské? U nás vyšla ta známá kniha „Co by měl každý vědět o židovství“. Existuje analogie o křesťanství? Přiznám se, že o tomto nevím dočista nic. Neptám se jen tak, abych snad šťoural do čehosi, ale například tuhle jsem v Poděbradech při koupi kalhot narazil na jednoho Žida z Tel Avivu, kterému jsem při hledání správné velikosti posloužil tlumočením, on se mě vyptával

na kdeco, já jeho také, a zjistili jsme, že toho o sobě víme pramálo. Nicméně jsme byli jaksi šťastni, že v té cizině patříme tak trochu k sobě. Alespoň já měl ten pocit, vlastně. Může mít tento pocit i Žid? Promiňte, že vás takto zaměstnávám, budete-li mít chuť a nepovažujete-li mé poznámky za méněcenné, rád si přečtu vaši odpověď.

L. B.

Děkuji za Zprávy, bude mi potěšením zůstat ve vašem adresáři. Pročetl jsem poslední číslo Zpravodaje a dle mého neodborného názoru svou úroveň formální, tak především obsahovou převyšuje nejen běžné věstníky a zpravodaje. Těším se na případné osobní setkání...

Přeji hodně sil do práce i do odpočinku a zůstávám v přání pokoje.

Robert Konopásek

AKTUALITY

Expedice Mořina – Liteň

SKŽ pořádá letos v létě spolu s katedrou Starého zákona ETF UK a se spolkem Comenius (Verein für Förderung der europäischen Zusammenarbeit in Theologie und Kirche Comenius e. V.) seminář a terénní expedici, jejichž záměrem je zdokumentovat židovské hřbitovy v Mořině a Litni (okres Beroun; celkem cca 1000 hrobů). Iniciativa vznikla mezi českými a německými studenty evangelické teologie, je však otevřena všem zájemcům (jazykem semináře bude němčina, částečně i angličtina a předpokládá se alespoň základní znalost hebrejštiny). Z české strany se může podílet maximálně patnáct účastníků.

Akce se bude konat od **5. do 14. července 2001** a odborně ji povede Prof. Hüttenmeister z Tübingen.

Nejprve proběhne od čtvrtka do soboty seminární část v Praze (na ETF UK v Černé 9, Praha 1), při níž se účastníci seznámí se základy problematiky židovských hřbitovů, jejich dějin, souvisejícími tradicemi, symbolikou a rity

a budou zacvičeni do čtení náhrobních nápisů na základě přepsaných textů a fotografií (předpokládá se základní znalost hebrejštiny). Od neděle do pátku pak proběhnou dokumentační práce přímo na obou hřbitovech – fotografování a přepisování náhrobních nápisů, ostatní dokumentace a následné zpracování získaných dat. Výsledky práce budou předány Židovské náboženské obci a Židovskému muzeu v Praze. Záměrem akce je ovšem také mezinárodní (zejména česko-německé) a mezikonfesní (zejména židovsko-křesťanské) setkání při konkrétní práci a několika denním společném pobytu.

Zájemci se mohou hlásit a další informace získat u **Doc. Martina Prudkého** (ETF UK, POB 529, Černá 9, 115 55 Praha 1; tel. 02-21 988 416; e-mail: prudky@etf.cuni.cz). Základní informace budou upřesněny a aktualizovány dostupné také na web-stránce:

www.etf.cuni.cz/~prudky/morina.

Martin Prudký

Poděkování za podporu

Chtěli bychom (prozatím touto anonymní cestou) poděkovat všem přispívajícím členům SKŽ a všem dárcům, kteří poslali (a posílají) na účet SKŽ finanční obnos. Napomáhají tomu, aby aktivity spojené s fungováním společnosti – zvláště nyní při chystané slavnosti k 10letému výročí od jejího založení – mohly být lépe zajištěny a aby se další čísla Zpravodaje SKŽ mohla vyvíjet bez neustálé hrozby Damoklova finančního meče nad hlavou.

V současné době probíhá jednání s Českou poštou, jehož výsledkem by mělo být – jak věříme co – nejrychlejší zpřístupnění seznamů dárců. Těm bychom také v některém z příštích Zpravodajů chtěli poděkovat jmenovitě. Než toto bude možné, chceme poděkovat zatím touto cestou všem, kteří se na chodu Společnosti křesťanů a Židů takto podílejí.

Ladislav Puršl

PO DESETI LETECH

Když jsem před deseti lety seděl jako předseda přípravného výboru Společnosti křesťanů a Židů v ČSFR před spoustou lidí, kteří se sešli v nejvyšším patře židovské radnice v Praze, aby formálně ustavili platformu pro křesťansko-židovský dialog také v tehdejší Československu, měl jsem smíšené pocity. Na jedné straně jsem stále ještě zažíval určité opojení z neočekávaně nabyté občanské svobody, jejímž tak hmatatelným výrazem bylo právě toto shromáždění. Kdo by si ještě před rokem a půl dokázal představit, že právě na půdě židovské obce, kterou totalitní režim tak tvrdošíjně deptal, se sejdou lidé nejrůznějšího vyznání, profese, věku a pohlaví, aby se svobodně rozhodli pro založení organizace, která si dala do vínku program dobrovolné spolupráce na poli teologickém, vzdělávacím i sociálním mezi dvěma společenskými skupinami, které sdílely podobný osud (protináboženský útlak), ale také byly zatíženy vzájemnou nedůvěrou a břemenem historického dědictví antisemitismu. Jak silně jsem cítil symboliku toho okamžiku, když můj zrak neodolatelně přitahovaly nápadně světlé řádové oděvy dvou bratří dominikánů, kteří seděli mezi budoucími členy nově vznikající organizace! Co více mohlo zdůrazňovat onen aspekt svobody, než tento zcela banální fakt veřejně nošeného řádového oděvu, a co více mohlo být příslibem nové doby, než výskyt tohoto oděvu právě na půdě židovské obce?

Na druhé straně jsem si uvědomoval i určitou naivitu a živelnost celého podniku. Nemyslím teď po stránce formální: všechno bylo připraveno jak se patří, návrh stanov, který se prodiskutoval, řádně se zvolilo vedení, organizace se následně zaregistrovala, a tak dále. Myslím na to, co měla Společnost v budoucnu dělat, čím vlastně měla být. Byla to doba, která jako na běžícím páse produkovala politické strany, občanská hnutí, zájmové organizace, často mezinárodního charakteru. Stavidla se zvedla a potenciál, zadržovaný železnou oponou, se nevyhnutelně transformoval do nejrůznějších společenských aktivit. Čím tedy měla být SKŽ mezi všemi těmi skupinami a organizacemi? První článek stanov SKŽ to přece říká jasně: „organizace pro dorozumění

a spolupráci mezi křesťany všech konfesí a Židy“. Proč tedy ta otázka?

Pochybnosti, které ve mně hlodaly, mají dva aspekty. První, který bych nazval formálním, je fakt, že SKŽ nevznikala jako výsledek spontánního hnutí „zdola“ (omlouvám se za tu frázi), ale impulz přišel zvenčí, ze strany Mezinárodní rady křesťanů a Židů (ICCJ), která hledala v otevřícím se prostoru střední a východní Evropy nové možnosti svého působení. Iniciativa o sobě velmi chválná, ale možná poněkud předčasná. Díky ochotě a pomoci představitelů důležitých institucí, jako byl např. synodní senior Českobratrské církve evangelické Pavel Smetana, profesor dnešní Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy Jan Heller, nebo předseda pražské židovské obce

Samořejmě, myšlenky tolerance, dialogu, porozumění, spolupráce, otevřenosti, to vše byly důležité ingredience i v procesu rekonstrukce náboženských obcí u nás...

Dezider Galský, bylo možné už v létě 1990 zorganizovat výroční konferenci ICCJ v Praze; nesmím ovšem opomenout zmínit i osobní nasazení některých „neinstitucionálních“ dobrovolníků, za všechny jmenujme alespoň neúnavnou Janu Doleželovou, kteří podstatnou měrou přispěli k úspěchu akce. Paradoxem ovšem bylo, že ICCJ jakožto střešová organizace národních rad tehdy do svých řad přijala ještě neexistující SKŽ (existoval jen přípravný výbor); západoevropští funkcionáři ICCJ faktické ustavení SKŽ považovali za nevýznamnou formalitu. Už tehdy (a zejména během samotné konference) jsem si uvědomil rozdílnost naší a západní reality i v tomto aspektu. Naši západní přátelé, odchovaní prostředím demokratické diskuse a svobodné společenské angažovanosti, jaksí automaticky předpokládali podobnou úrodnou půdu, na kterou byli zvyklí doma, do níž bude možné bezproblémově zasít myšlenky mezináboženského dialogu a spolupráce. Nevzali

v úvahu duchovní a materiální devastaci náboženských komunit u nás. Samozřejmě, myšlenky tolerance, dialogu, porozumění, spolupráce, otevřenosti, to vše byly důležité ingredience i v procesu rekonstrukce náboženských obcí u nás, ale vezmeme-li v úvahu realitu tehdejší doby, je nutné si přiznat, že pro řadu lidí poněkud odtažitě a abstraktní. Kolikrát jsem sám z nejrůznějších míst slyšel, že to je sice pěkné, ale důležitější je soustředit se nejdříve na sebe, na obnovu sebe sama, a pak, až budou věci „doma“ v pořádku, bude možné se otevřít směrem ven. Dialog mezi křesťany a Židy byl záležitostí poněkud exotickou. Jeho myšlenka se v pokonferenčním období udržela jen díky některým jednotlivcům, většinou členům přípravného výboru. Když však na podzim 1990 neočekávaně zemřel dr. Galský, hlavní iniciátor založení SKŽ ze židovské strany, celý podnik se ocitl v limbu (nemýšleno teologicky). Právě tehdy se ukázala jeho slabina, tedy to, co jsem nazval, možná ne zcela přesně, nedostatkem iniciativy zdola.

Myšlenka SKŽ však přežívala dál. Znovu musím zmínit dr. Doleželovou, která s neuvěřitelnou zarputilostí oslovovala nejrůznější lidi, navazovala kontakty a v těch pochybujících (mezi něž jsem patřil i já, přiznávám) udržovala plamínek chabého nadšení. Ne nadarmo – SKŽ nakonec vznikla.

Ale zpět k oněm příčinám pochybností. Druhým aspektem, který bych nazval věcným či obsahovým, byla existence zamlčovaných problémů, které mohly v nečekaném okamžiku veškeré úsilí znehodnotit, ba dokonce, a toho jsem se obával nejvíce, vyústit i v protiklad toho, o co měla SKŽ usilovat. Abych byl konkrétní: Jednou z do očí bijících, nicméně (zejména tehdy) téměř nikdy neprodiskutovávanou vlastností SKŽ od jejího počátku bylo velmi nízké zastoupení Židů v členské základně. Celá snaha o ustavení SKŽ někdy vyznívala jako úsilí křesťanské strany vnutit Židům něco, co se jich koneckonců netýká. Jeden z argumentů židovské strany zněl, že křesťané mají v důsledku historicky prokázaného církevního antisemitismu, který vyústil v holocaust, máslo na hlavě a je na nich, aby se káli. K tomu

se nepotřebují bavit se Židy. Není o čem. Tento tvrdý postoj byl na Západě dominantní ještě léta po válce a dlouho trvalo, než se i v normálních demokratických poměrech oslabil. A to mluvíme spíše o sociální stránce tohoto problému. Pokud jde o teologickou stránku, jsme na ještě zrádnější půdě. Když se podíváme na to, kolik času a úsilí stály změny oficiálních postojů církvi k Židům, nemůže nás překvapit, že tento proces byl mezi Židy často přijímán s nedůvěrou a někdy s nepochopením. Vzpomínám si na některé rozhovory s pražským rabínem Sidonem, ve kterých jsme diskutovali o možnosti (já) a nemožnosti (on) křesťansko-židovského teologického dialogu. Celý tento rozpor se mi alespoň trochu osvětlil poté, co jsem do *Perspektiv* (duben 1992) napsal článek na toto téma, a rabi Sidon na něj reagoval tím, že pokud je teze, kterou jsem v článku vyslovil, myšlena vážně, je možné o nějaké formě rozhovoru uvažovat. (Výšel jsem z premisy dvou naprosto odlišných náboženství, v záměrném protikladu k běžnému východisku pojmání křesťanství a židovství jako náboženství sourodých a vzájemně podmíněných.)

Druhým příkladem potenciálně nebezpečných postojů byla (a často ještě je) tendence některých křesťanů absolutizovat určité teologické výpovědi Písma

a na základě těchto nehistorických absolutizací vidět v Židech jakýsi vehíkl dějin spásy. Opět konkrétně: Už na ustavujícím zasedání SKŽ jsem měl jisté kontroverze s představiteli evangelikálních křesťanů, kteří tvrdošíjně zastávali představu o historické nutnosti přesunu všech Židů do Zaslíbené země, neboť to je nutným předpokladem příchodu mesiášského věku. SKŽ měla tedy působit i v tomto smyslu. Nikdy jsem si to nemyslel. Můj postoj lze stručně vyjádřit dvěma názory: 1. Považovat židovský národ za pouhý nástroj Prozřetelnosti k uspokojení představ někoho jiného je urážlivé a popírá smysl židovských dějin o sobě. 2. Představa o kibuc galujot, tedy soustředění židovské diaspory ve Svaté zemi před koncem času, je u evangelikálů většinou spojena s představou o konečném prohlédnutí židovského národa a jeho přijetí Ježíše za Mesiáše, tedy koneckonců proměně Židů v křesťany. Kam podobné názory v dějinách vedly, nemusíme zdůrazňovat. Navíc to implicitně navozuje představu o teologické zbednělosti Židů, a to je neméně urážlivé.

Když jsem takto shrnul své pocity při zakládání SKŽ a jejich příčiny, mohu se krátce vrátit k empiričtějšímu tématu, tedy samotným dějinám SKŽ, a to spíše jen k období, kdy jsem byl ve Společnosti aktivní (cca 1991-1993). Nemohu tady uvádět soupis akcí, které se pod hlavičkou SKŽ konaly, to je na jiné pojednání, ale opět jen ze svého hlediska stručně zhodnotit. Vedle výročních valných hromad, přednáškových a diskusních shromáždění a kulturních akcí se činnost SKŽ soustředila kolem vydávání *Zpravodaje* SKŽ, téměř samizdatového (ve smyslu podomácku, na koleně vytvářeného) měsíčníku, později občasníku, v němž se kromě aktuálního zpravodajství členům (jak napovídá prozaický název periodika) našlo i místo pro realizaci dalších cílů, proklamovaných ve stanovách SKŽ, to jest působení vzdělávacího a osvětového, a to jak prostřednictvím překladů, tak i článků původních. Když jsem před časem dostal

exemplář knižního vydání vybraných článků ze *Zpravodaje* (Dialog křesťanů a Židů, Vyšehrad 1999), byl jsem docela překvapen jeho rozsahem a často i kvalitou příspěvků. Teprve tehdy jsem si uvědomil, že ona amatérská činnost, kterou jsme se před lety zabývali, nebyla co do svého obsahu a zřejmě i dosahu tak úplně diletantská.

A to mě už přivádí k „nové době“, tedy dnešku, který snad bude možné v budoucnu charakterizovat jako dobu renesance SKŽ. Po létech určité stagnace, která nemohu komentovat, protože jsem byl většinou mimo (z větší části v zahraničí), se objevili mladí lidé, kteří mají chuť navázat na to, co jsme my starší před léty založili, a nenechat dobrou myšlenku zajít na úbytě. Za všechny bych rád jmenoval Roberta Řeháka, současného předsedu a hnací motor znovuzrození SKŽ. Když jsem dostal první číslo obnoveného *Zpravodaje* (jinak už ale čtyřicátého druhého v pořadí!), měl jsem náhle pocit, že teď to snad bude to pravé ořechové. Když mluvím o obnově, v žádném případě se nechci dotknout lidí zakládající generace, kteří buď v organizačních strukturách SKŽ nebo v redakční radě se po celá ta léta snažili udržet SKŽ v chodu. Nao-pak, smekám před nimi. Mám však na mysli novou energii, která se s příchodem „mladých“ objevila a jejímž konkrétním výrazem je i nový *Zpravodaj*. Je to trochu o té profesionalitě, která nám kdysi scházela (a to přirozeně, nebyly podmínky), ale mladší generaci už je vlastní. Tím spíše mám radost z toho, že zůstala i mně známá jména, ať se podívám do tiráže (redakce) nebo do obsahu.

Bylo by toho asi ještě mnoho, na co by se dalo vzpomínat, co by se dalo s odstupem let hodnotit. Nejsem si jist, zda mi to, vzhledem k mému relativně krátkému působení v SKŽ, přísluší. Chtěl jsem jen tímto stručným zamyšlením připomenout těm, kteří u toho byli, a naznačit těm, kteří přišli později, že u zrození SKŽ byly určité představy, okolnosti, a také problémy. Nemohl jsem vyjmenovat všechny, ani bych to nedokázal. Ale rád bych, alespoň touto formou, přispěl k novému pohybu v SKŽ, který bude znamenat i nové a hlubší zamyšlení nad smyslem existence SKŽ a budoucí náplně její činnosti.

PhDr. Milan Lyčka, autor je zakládající předseda SKŽ (1991-1992), t. č. atašé Velvyslanectví České republiky v Izraeli

OHLEDNUTÍ

V sobotu 17. března 2001 oslavila Společnost křesťanů a Židů kulaté výročí svého založení. Z biblického pohledu není sice deset let příliš velkým časovým úsekem, spíše naopak, nicméně z pohledu časnosti našeho života je na místě uvažovat o potřebě „zpytování svědomí“ a hodnocení uplynulých událostí. Nabídnutá mi úloha pamětníka průběhu působení Společnosti by mohla ovšem vést k nechtěnému zkreslení předchozí reality. Vždyť subjektivní pohled nevyhnutelně zachytí vždy zjednodušený, jednostranný názor na skutečnost, kterou lze chápat také zcela jinak, opačným způsobem. Máme jistě mnohé krásné vzpomínky na dojmy a zážitky z křesťansko-židovského dialogu – vzniklé buď přímo v naší Společnosti doma, anebo při zahraničních setkáních na půdě Mezinárodní rady křesťanů a Židů, kde je naše SKŽ členskou organizací. Ale ty, ač jsou také zajímavým obsahem historie, mají obvykle spíše ryze osobní povahu vzácných lidských okamžiků, které se jen v určitém výběru vryjí do paměti neopakovatelným způsobem a uchovají se natrvalo.

Společnost křesťanů a Židů vznikla ještě v bývalé ČSFR rozhodnutím valného shromáždění dne 17. března 1991 a 4. dubna byla provedena její registrace u Ministerstva vnitra ČR jako organizace s federální působností se sídlem v Praze. Hned na počátku některé politické události ovlivnily způsob trvání Společnosti a její činnost. K těm úplně prvním náležel rozpad ČSFR, kdy slovenští členové založili vlastní sekci, se kterou ale česká SKŽ udržovala nadále přátelské vztahy. Nelze nepřipomenout, že zakládající shromáždění SKŽ, jež se odehrávalo slavnostně na půdě Židovské radnice, neprovázeli jen vnější lesk. Zúčastnili se jej mimo jiné jak představitelé Židovské obce, tak zástupci katolických řeholních řádů, evangelictí a katoličtí kněží, profesori Evangelické teologické fakulty a také někteří významní činitelé tehdejšího politického života, zaštitila je osobnost samého prezidenta Václava Havla a záběry ze zasedání snímala televize, ale je nutné také zdůraznit, že bylo spojeno s opravdovou dobovou euforií, tak příznačnou pro celé tehdejší politické a společenské ovzduší. Základy našeho občanského sdružení byly

položeny v oně šťastné popřevratové době, provázené nadějným optimismem, že všechny kroky a počiny ve znovu nabyté svobodě budou snadné. K charakteristice přístupu k setkání a k dialogu obou zúčastněných zakládajících složek Společnosti lze říci, že na straně křesťanské šlo především o zájem „nadšených příznivců“, zatímco ze strany židovské, ač se v zásadě projevoval velice pozitivní přístup, přetrvávala zčásti i pochopitelná zdrženlivost. Proto za prvním obdobím euforie v naší SKŽ, spojeným s navazováním spolupráce se členy mezinárodního ústředí a sesterských i obdobných institucí doma i v zahraničí a s oslovováním významných osobností veřejného života, následovalo druhé, náročnější období se snahou o skutečné překonávání nedůvěry mezi křesťany a Židy navazováním otevřených vztahů pomocí činnosti zahrnující jak vydávání časopisu Zpravodaj, tak organizování pravidelných schůzek, přednášek a různých kulturních akcí a také příprav účasti na mezinárodních sympoziích a zasedáních. I mnozí jiní „pamětníci“ si možná vybaví hluboce působivé zážitky z první takové kulturní akce, společné návštěvy promítání filmu „Jóbova vzpoura“ o tragickém exodu maďarských Židů.

Členové SKŽ se tím naučili účinněji spolupracovat a vytvářet trvalá osobní přátelství. Základem všeho byl pevný předpoklad, že sociální etika plynoucí ze zásad obou náboženských společenství je překrývající se oblastí, ve které se tolerance a spolupráce může a musí dařit. Chod naší Společnosti ale ovlivnily také zahraniční události. Například dopad války v Zálivu, doléhající na členy židovské obce, vyvolal vlnu odezvy osobní solidarity křesťanů. Také bolestná blízkovýchodní krize posunula do popředí nutnost plodné spolupráce mezi Židy a křesťany a úsilí o přijatelný modus vivendi s muslimským světem. To je ovšem velký námět dalšího období práce, spíše však pro mezinárodní instituce než pro naši sekci SKŽ.

Nicméně je však třeba se také zmínit o naší činnosti ve druhé polovině devadesátých let, které lze bohužel charakterizovat jako stav určité stagnace, ale také schopnosti jí čelit. Mohutný počáteční rozměr činnosti SKŽ se nejenom přibrzdil,

ale ohrožoval ji dokonce rozpad. Dostávala se únava a také zklamání z někdy marného úsilí, jež nebylo provázeno očekávaným výsledkem. Mám na mysli především nezdařený pokus o získání klubovních prostor pro naši Společnost, který se v určité době zdál téměř stoprocentně nadějný, a rovněž také málo úspěšné pokusy o získání sponzoringu pro naše budoucí projekty. Přesto všechno je pozoruhodné, že se podařilo udržet poměrně vysokou úroveň našeho časopisu, z něhož zdařilé články a studie spatřily světlo světa v knižní podobě „Dialog křesťanů a Židů“ na pražském knižním veletrhu a také přednáškový běh, i když spíše v „komorním provedení“. Co je ovšem nejdůležitější, je skutečnost, že se SKŽ nerozpadla a byla schopna odevzdat své zkušenosti mladší generaci v podobě nového vedení.

K našemu ohlednutí by proto také měla patřit vzpomínka na ty, kdo SKŽ prošli, obětavě pro ni pracovali a z nichž mnozí již nežijí. V současné době je mnohým, kteří vstupují do veřejného života, vytýkáno, že nemají „dostačující vize“. Jakou vizi bychom měli pro budoucí činnost SKŽ vyslovit? Vybavuje se mi vzpomínka na předposlední setkání Mezinárodní rady křesťanů a Židů konané v Kyjevě. Na tomto zasedání oslovil přítomné rabi Sirat citací z biblické tradice: „Už prorok Samuel obracejí se ke králi Saulovi mu připomínal: To, co Bůh požaduje, je poslouchat jeho hlas, to znamená respektovat základní hodnoty etiky, být pozorný k utrpení druhých, bojovat se zlem: avšak především se zlem, které je v nás, nejen s břevnem, které je v oku bližního“. Domnívám se, že je to ta nejpravděpodobnější vize, na které lze vždy stavět.

PhDr. Jana Doleželová, autorka je bývalá předsdkyně SKŽ (1994-2000)

„JOBOSKÁ“ ANKETA

Už Augustin mluvil o tom, že co je ošklivé/hybridní, je v nesouladu s celkem. To, co je hybridní, nějakým způsobem ruší harmonii celku; buďto přechází, nebo naopak někde něco chybí. To zn. že hybridní část je jenom částí, má své hranice, svá omezení. A co má své hranice, o tom se může docela dobře hovořit. Častěji možná lidem nečiní problémy mluvit o tom, co se jim nelíbí, co by rádi změnili a koho by za to potrestali. Říci ale, co považují za milé, krásné a dobré, už může být pro nejednoho výzva hledat jiný pohled na skutečnost. A takových náhledů je potřeba v každé zeměpisné šířce a délce a v každé době.

1. Co pro vás znamená slovo útěcha?
2. Co vás v poslední době oslovilo?
3. Jaká je vaše oblíbená kniha?
4. Máte nějaké životní moto? (Jaké?)

Jiří Cikánek

1. Útěcha pro mne znamená schopnost pohlédnout na nějaký problém z nadhledu, z odstupu. Je to schopnost vcítit se a ukázat cestu k nějakému řešení.
2. V poslední době mě hodně oslovují návštěvy Bohnic, kde probíhá kurs praktické teologie. Učím se tam mnoho nového a myslím i užitečného do praxe.
3. Nemám nijak jednoznačně nejlepší knihu, ale líbí se mi třeba Egypt'an Sinuhet od Waltariho.
4. Žádné životní moto nemám.

Pavel Šíma

1. Blízkost přítele (přítekyň) v těžké chvíli.
2. Kázání prof. Pokorného na velikonoční bohoslužbě (předvelikonoční bohoslužba ETF).
3. - neuvedl -
4. „Co mě nezabije, to mě posílí. (F. Nietzsche)

Pavel Michal

1. Útěcha, spokojenost mně přijde jako dosti mateřská věc. Týká se hodně těla. Partnerská věc. Nakonec v hebr. je to zřejmé.
2. Vzplanul mi kus domu; uvědomil jsem si, že je mnoho opomenutého, nejen saze v komíně. Asi je život v mé generaci moc rozsáhlý.
3. Nemám rád knihy, spíše co je v nich, nejlépe na živo. Ale když jsem pod Sinají byl jen tak, ne(ú)plný; co mi zbývá. Tak alespoň také Talmud. (Pro slovo neúplný

existuje ještě varianta – ne plný; dotyčný zaslal e-mail s diakritikou.)

4. Gestalt, tvar, neskrytost ...

Kateřina Bubeníčková

V čem vidíte smysl nebo naději svého života?

Já myslím, že tu naději vidím v Bohu v důvěře, že to všechno nakonec dobře dopadne a ať prožiju cokoliv, že Bůh má vše ve svých rukou a že nemusím všemu rozumět.

Myslíte si, že se na otázku utrpení ve světě může dát nějaká odpověď?

To je otázka, která trápí lidi a trápí je stále. Mnoho lidí se snažilo odpověď najít; dívali se na to z různých pohledů. Některé odpovědi mohou člověka uspokojit více, některé méně. Koneckonců je to boží

tajemství, ale my samozřejmě potřebujeme hledat ty odpovědi.

Otázka ještě těžší. Jak se vyrovnáváte s utrpením ve svém nejbližším okolí?

Hodně záleží na tom, jakého druhu je to utrpení, a samozřejmě jak to na mě působí bezprostředně. Zažila jsem velice těžké životní situace, kdy jsem sama neviděla řešení, ale věděla jsem, že jsem v božích rukou, a ať jsem byla velice nešťastná, tak jsem měla jistotu boží lásky, která mě velice posilovala. Myslím ale, že se můžu dostat klidně do situace, kdy třeba budu snášet všechno velice těžce; třeba ani k naději vidět nebudu.

Co si myslíte, že se dá pro zmírnění utrpení ve světě dělat?

Je spousta cest, co by se dalo dělat pro zmírnění utrpení, a myslím, že záleží na citlivosti každého člověka, aby se uměl dívat kolem sebe. Ale není to jenom záležitost jedince, ale i záležitost společnosti, protože když se ve světě propaguje konzum a jsme stále pod vlivem nějakých reklam, potom můžeme mít zavřené oči pro potřeby druhých.

Děkuji za rozhovor.

Otázky kladl Jan Dlask, redaktor Zpravodaje a student ETF UK

foto Petr Siska

ÚVAHY NAD KNIHOU JÓB

אִיּוֹב

Nepředpokládám, že tady budu mluvit sám, protože toto téma je velice těžké. Přesto ale nebudeme moudřejší než Jób, který na tom byl mnohem hůře než každý z nás. Myslím si, že je to dost důležitý aspekt, který je třeba uvážit. Lidé, kterým se daří dobře a kterým nic nechybí, mají většinou velmi daleko k tomu, aby byli schopni skutečně něco pochopit.

Možná bude dobré, když si zrekapitulujeme Jóbovu knihu. Nejprve se dozvídáme, že Jób אִיּוֹב byl člověk spravedlivý, a přesto ho stihlo postupně několik strašlivých neštěstí. Nejenže přišel o všechny majetek, ale také o celou rodinu. A potom přišel dokonce o zdraví. Do celé této záležitosti je zapleten satan שָׂטָן. Je třeba si hned říct, kým je – je žalobcem, což je jeho funkce. Má úkol žalovat na lidi, stejně jako prokurátor na soudu nevstupuje proto, že by měl obviněným lidem nějakým způsobem prospět. Jeho povinností je uvádět vždycky ty věci, které jim určitě neulehčí a které na ně vrhají špatné světlo. Vzhledem k tomu, že Jóbovi se daří dobře, že má všechno, je bohatý, má děti, syny, dcery a žije šťastně, žalobce namítá, že je potom snadné být spravedlivý, když mu nic nechybí. Pojďme a vezměme mu určité věci a uvidíš, Pane B-že, jak bude nadávat a že svou víru ztratí.

Postupně se tak dostaneme do situace, kdy Jób sedí na smetišti a rýpe se střepy po těle, které má plné boláků, a prokleje den svého zrození. Tehdy k němu přicházejí přátelé, aby mu poskytli útěchu. Jsou čtyři. Tři z nich, poté co chvíličky vyčkají, až se Jób trochu zklidní ve své bolesti, se mu snaží pomoci. Ale jejich pomoc spočívá v tom, že mu podsouvají nevíru a nespravedlnost. Hledají u něj vinu, za kterou by bylo logické, že je trestán.

Nakonec promluví nejmladší z nich, který právě proto, že byl nejmladší, nechával mluvit starší. Svou řeč uvádí tím, že dosud mlčel, protože se domníval, že starší budou moudřejší a najdou způsob, jak toho nešťastníka utěšit a uvést jeho myšlení na správnou cestu. Ale bohužel viděl, že ani jeden z nich toho nebyl mocen. Proto nejsou v jeho očích shledáni jako správní těšitelé. K tomu se autor vrátí na závěr knihy, kdy H-spodin domluvil k Jóbovi a řekl Elífazovi Témanskému: „Můj hněv

plane proti tobě a dvěma tvým přátelům, protože jste o mně nemluvili náležitě jako můj služebník Jób.“ To znamená, že B-h si po celou dobu váží Jóbova postoje. Říká jim: „Vezměte tedy za sebe sedm býčků a sedm beranů a jděte k mému služebníkovi Jóbovi a obětujte za sebe zápalnou oběť a můj služebník Jób ať se za vás modlí. Já ho přijmu milostivě a nepotrestám vás za vaše poblouznění, že jste o mně nemlu-

vili náležitě jako můj služebník Jób. I šli Elífaz Témanský, Bildad Šochský a Sofar Namský učinit, co jim Hospodin nařídil.“

Všimněte si, že tady není zmíněn ten čtvrtý řečník, Elíhu אֵלִיהוּ. Ten není B-hem osočen jako špatný vykladač jeho pravdy a B-h ho nechává stranou. Tedy nespáchal žádný hřích a nemusí přinést žádnou oběť. Proto je důležité podívat se na to, co Elíhu Jóbovi říká. On mu v zásadě říká to samé, co mu říká krátce poté, co on domluvil, B-h sám. A to je právě ten kámen úrazu, něco, čemu je těžké porozumět.

On mu argumentuje – stejně tak jako B-h potom samozřejmě mnohem hlouběji – velice zjednodušeně řečeno: „Co ty máš co říkat, když jsi nestvořil svět.“ To je pro nás hlavní otázkou, protože si říkáme, co

foto Karel Cudlín

je to za odpověď, co je to za utěšení, za argument. Ať už B-h nebo člověk argumentují tím, že B-h všechno může. Někdo tu trpí. To ale ještě není žádný důvod k tomu, proč by měl B-h člověka trápit, nebo proč by měl člověk trpět. Já jsem si s tím taky dlouho nevěděl rady, až jsem narazil na jeden komentář, i když ne k tomuto místu.

Nalezl jsem komentář ke knize **בראשית** Berešit – když Jákob vyšel Beeršeby a odebral se do Charán. Narazil tam na nějaké místo a přenocoval v něm. Ve snu se mu zjevil žebřík sahající ze země do nebe, po kterém chodí tam a zpět andělé; nahoře nad tím žebříkem stojí Pán B-h. Tam se říká: „Bál se a řekl.“ Našel jsem v komentáři rabi Chaima ben rabi Mošeho ben Etel', kterým se říká podle názvu jeho komentáře k Tóře **אור החיים** Or Ha-Chajim. Vykládá, že „bál se“ znamená, že pocítil ve svém srdci. Protože když se probudil, byl vyděšen, řekl si, jaký strach jde z tohoto místa. A hned to vyložil, když dodal – to nemůže být nic jiného, nežli **בית אלהים** beit elohim, dům B-ží. Úmyslně přitom použil jména **אלהים** elohim, B-h, poněvadž toto jméno, jméno stvořitele a soudce je pramenem bázně.

Židovská tradice přikládá jménům, kterými je pojmenováván B-h, velkou důležitost. A především dvěma jménům – **אלהים** elohim, které je překládáno jako B-h, a vlastnímu Božímu jménu, což je to čtyřpísmenné, tetragram **יהוה**. Pod těmito jmény jsou myšleny dvě rozporuplné vlastnosti, kterými B-h vstupuje do světa, přistupuje k lidem, ke stvoření. Když B-h tvořil svět, chtěl ho tvořit na základě přísné spravedlnosti. Zjistil ale, že by svět, který by byl takto stvořen, neobstál ani vteřinu, protože to není možné. Není to možné proto, že svět je nedokonalý. Člověk je nedokonalý. Jako nedokonalá bytost nemůže být perfektní. Může k tomu spět, ale nemůže tím být. Kdyby byl svět stvořen na základě přísného práva a spravedlnosti, neobstál by ani chvilku, a tedy je zbytečné ho tvořit. Ergo, B-h stvořil svět na základě lásky a milosrdenství. To jsou dva aspekty, které se projevují ve dvou Božích jménech.

Právě to jméno **אלהים** elohim je spojeno se stvořitelem, se zákonem. Když třeba čtete Tóru, tam na to narazíte, nejenom na to jméno ve smyslu B-h, ale i jako soudce. Už v první knize Mojžíšově je zmínka o synech B-žích, **בני אלהים** bnei elohim. To je v židovské tradici vykládáno jako synové soudců, čili lidí, kteří mají v rukou soud nad lidmi (viz Gen. 21,6).

foto Vojtěch Vlček

Těm je vložena do rukou moc rozhodovat o životě a smrti na základě spravedlnosti. To je jeden aspekt.

Druhým aspektem je otázka milosti, milosrdenství. V Tóře se používá slova **רחמים** rachamim – je to slovo, které nemá ekvivalent v češtině, dokonce snad v žádném nesemitském jazyce, a nesemitské jazyky já zase tolik neznám. Souvisí s **רחם** rechem – to je děloha. Pokusím se vysvětlit, jak to chápu. Tak jako matka miluje svoje dítě, které nosila v břiše, tak nelze **רחמים** rachamim přeložit ani jako milosrdenství, protože to souvisí se srdcem, ani jako slitování, ale je to vztah, který je tak hluboký jako vztah matky k dítěti, nebo vztah tvůrce samého k jeho stvoření. Ještě navíc **רחמים** rachamim je množné číslo, čili jako by to bylo nekonečně znásobené. S tím souvisí B-ží jméno, tetragram. Je to jméno, kterým se B-h projevuje vůči člověku v této vlastnosti, ve své nekonečné lásce a nekonečném milosrdenství.

Současnému prezidentovi se vyčítá, že neměl dostatečné právní důvody pro udělení milosti. Ale v zásadě je třeba si uvědomit, že milost je milost. A zrovna tak u B-žího soudu existuje čistá spravedlnost, ale taky milost. A tu nelze spojovat se spravedlností.

Jak to rabi Chaim ben Moše ben Etel' chápal? Chápal Jákobovu bázeň tak, že ve snu stanul vůči B-hu ne jako B-hu milujícímu, ale právě jako B-hu soudci v čisté formě spravedlnosti. Právě to ho vedlo k bázni. Myslím si, že je to, alespoň pro mne, stejné i u Jób. Podívejme se na to, co říká na závěr Elihu: „Ať se ho proto lidé bojí. Nehledí na žádného, kdo spoléhá na své moudré srdce.“ A na to odpověděl Jóbovi ze smršť H-spodin slovy, ze smršť, z bouře. Je to H-spodin, je tam

aspekt milosrdenství. I když v celém dalším oddíle H-spodin jinými slovy opakuje a říká: „Kde jsi byl, když jsem tvořil svět? Čemu rozumíš? Čemu můžeš porozumět? Už v tom je aspekt milosrdenství, poněvadž bázeň je počátkem moudrosti. Jak se říká v knize Přísloví:

יראת יי ראשית דעת חכמה

„Počátkem moudrosti je bázeň Boží.“

Jób touží pochopit, co se s ním děje. Nemůže to pochopit bez toho, že pocítí bázeň. A v tom myslím spočívá tajemství knihy. Poněvadž o tom, co pak se stalo, po této řeči se už nedozvíme nic. „Jób na to H-spodinu odpověděl: „Uznávám, že všechno můžeš, že žádný záměr tobě není neproveditelný. Kdo smí nerozvážně zatemňovat úradek B-ží? Ano, hlásal jsem, čemu jsem nerozuměl. Jsou to věci pro mě příliš divuplné, které neznám. Rač mě vyslyšet a nech mě mluvit, budu se tě ptát a poučíš mě. Jen z doslechu o tobě jsem slyšel, teď však jsem tě spatřil vlastním okem. Proto odvolávám a lituji všeho v prachu a popelu.“ Co potom – jaké otázky kladl potom Jób, co mu B-h odpovídal, o tom kniha nevypovídá. Protože ona je o něčem jiném. Ona je právě o tom, že smysl utrpení je v tom, že se člověk dostane do blízkosti B-ha jako všemohoucího, který si s ním může dělat, co chce. A teprve tehdy, když to člověk přijme, akceptuje, začíná být moudrý. Alespoň takhle jsem to předběžně pochopil a musím říci, že to pro mě bylo velmi dlouho taky nesrozumitelné. Tady končí morálka. Tady je člověk nucen akceptovat, že B-h všemohoucí je. V tu chvíli, kdy toto člověk akceptuje, otvírá se mu úplně nový prostor.

Karol E. Sidon,
autor je vrchní zemský a pražský rabín

HOSPODINOVY ODPOVĚDI JÓBOVI אִיּוֹב

Hledisko: *Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uvidí Boha* (Mt 5,8)

Kniha Jób v celobiblickém kontextu

a) Široký kontext

Starozákonní kniha Jób אִיּוֹב je součástí 3. dílu Starého zákona (תנ"ך Tenachu, dále TNK). První díl תנ"ך TNK, Zákon (תורה Tóra) je normotvorný. Je tu Dekalog (Ex 20), zákon svatosti, královský zákon, rituální nařízení, autoritativní pokyny atp. Normativní povahu mají také příběhy modelových situací¹.

Ve 2. dílu תנ"ך TNK, v Prorocích, jsme odvážnými, Bohem povolanými lidmi voláni před tribunál Hospodinova slova. Je to dlouhá a někdy klikatá řada od „božích mužů“ (hebr. אֱלֹהִים anšé elohím) přes proroky bez písemné pozůstalosti² až po tzv. písemné proroky s jejich specifickým písemným odkazem, připomeňme Ámosa nebo Jeremjáše: ti na nás dotírají slovem, kterého se jim dostalo od Pána zástupů³. I ty jsi volán! Hospodin tě vzal za knoflík a ty víš: musím se obrátit (hebr. שׁוּב š-v-b)⁴. Třetí komponentou תנ"ך TNK jsou Spisy. Ty bohoslovecky a nábožensko-psychologicky zúročují jak Zákon, správněji Učení⁵, tak Proroky. Tady najdeme smělé průměty do praxe. Zabírána je tu široký okruh lidských problémů, na něž není v „předcházející Bibli“ žádná přímá odpověď. Ozývají se tu otázky či křiky a výkřiky žalmistů, mudroslovců i nábožensky orientovaných poetů. V Žalmech volají ke svému Bohu lidé, kterým je odpírána spravedlnost (hebr. צִדְקָה cedáká), kteří upadli do rukou svých protivníků s jejich rafinovanými trýznivými metodami. Ti trpící a do očí bijící nespravedlností svírání lidé byli někdy přesvědčeni, že je opustil sám Bůh⁶. A právě tato situační poloha je typická pro knihu Jób a jejího hlavního protagonistu.

b) Užší kontext

Knihou Jób se zabývalo mnoho teologů, vykladačů židovských i křesťanských⁷, filologů, orientalistů, literátů a básníků. Na pomoc moderní interpretaci přišel

i hlubinný psycholog C. G. Jung⁸. Jung má dojem, že si „Jahve“ zahrává s Jóbem jako velká kočka s malou myší, na základě sázky se Satanem, což snižuje jeho mravní úroveň pod mravní limit Jóbův. Není možné vydávat svého „dobrého známého“ kvůli existenciální zkoušce do rukou negativního nebeského pověřence. Hospodin není spokojen sám se sebou a pase se na zkušenostech Jóbových. Dokonce se prý zdá, že by Hospodin chtěl být Jóbem (tah na inkarnaci). Kniha Jób je Jungovi zrcadlem Boží i lidské duše. Jób a jeho Bůh jsou do jisté míry spojitě nádoby⁹.

Cenný se mi zdá postřeh, že nejen s Jóbem, nýbrž i s Hospodinem se během „dialogu“ něco děje. Nejen Jób, nýbrž i Bůh poznává lépe sebe sama. Posloužit nám může i studium Karla Rahnera, který hledá odpověď na otázku, jak to, že Bůh je s námi¹⁰. Z našich „jóbologů“ jest jmenovati Miloše Biče s kruhem překladatelů a vykladačů¹¹. Vykladačským rámcem knihy Jób se zabýval S. Daněk¹². Vynikající mikrokomentáře ke knize Jób v rámci izraelských politických i duchovních dějin napsali i jiní osvědčení badatelé, teologové a historici¹³. Jóbem cizinectvím se zabýval francouzský teolog Jean Daniélou¹⁴. Tento myslitel považuje Jóba za „svatého pohana“. Ke „svatým pohanům“ počítá Abela, Enocha, Danela (z ugaritského okruhu), Noeho, Jóba, Malkisedecha a královnu ze Sáby. Daniélou chce poukázat na to, že Bůh nenajímá do svých služeb jen „ty své“, někdy vyloví i lidi „odjinud“. K tomu sám dodávám: Pohledme na Mojžíše, ten přece byl spíš Egypťan než Izraelec. Taký na konci své mise odchází – a kam? Do nebe přece¹⁵! A co Midjánec Jitro, pohanský kněz a přitom administrativně soudní poradce Mojžíšův¹⁶? A ovšem: Co Galilejec Ježíš, náš Pán? Vždyť byl z velmi podezřelého Nazaretu¹⁷!

Podle Ewalda je Jób typem hebrejského národa v jeho utrpení¹⁸. V dalších výkladech ukážu, že utrpení lidského jednotlivce není hlavním tématem knihy Jób. Tím je spíše lidská důstojnost věřícího člověka. Anebo ještě víc (a to je můj přínos do jóbovských rozprav) čistota srdce, jak to stojí v záhlaví této studie.

Zvláštní kapitolou je přibližné datum vzniku knihy. Kdybychom to věděli! Podrobný přehled různých názorů (hypotéz) uvádí Anderson¹⁹. Bič (se svými spolupracovníky) uvádí celou řadu jiných (různých) mínění. Podle babylónského Talmudu napsal knihu sám Mojžíš. Řecký překlad תנ"ך TNK (LXX) vidí v Jóbvi Ezauova vnuka Jóbaba (Gn 36,33). Podle Biče je středním datem vzniku knihy doba babylónského zajetí²⁰.

Ono je to těžké. Nevíme s jistotou, co znamená jméno Jób (hebr. אִיּוֹב IJJÓB). Nevíme, kde leží země Ús, etymologická úsilí tu troskotají; podle Gn 36,28 „na jihovýchodních hranicích Palestiny ponejvíc v Edomsku“, Gn 10,23 „ukazuje na sever od Palestiny, do Aramska“²¹. Biblické údaje v Jóbvi nás vedou spíše do mytologie než do historie: Ten muž předčil všechny syny dávnověku (Jb 1,3), což znamená, že Jób patří do oblastí synů božských (hebr. בְּנֵי הָאֱלֹהִים bené-há-elohím – Gn 6, 1n) – v Jóbvi případě ještě v nezkorumpovaném stavu. Daněk si všímá Jóbvy nápadné obětovnosti, proto potřeboval tento mimořádně zbožný muž svůj „dobytek“²². Že Jóbova postava je původně nehistorická, ukazuje prorok Ezechiél, který zmiňuje tři světové vele-světce, jakési prapatrony lidí v nouzi: Noeho, Daniela (Danela) a Jóba (Ez 14,14). V knize Jób sestupuje myticko-zvěstný Spravedlivý, jehož místo je mezi nebešťany, až do těch „míst, kde my sedíme“ (jak se vyjadřoval J. B. Souček). Jób se objevuje jako člověk poslaný Bohem, aby vyzkoušel na těle, na něž jinak nebyl vázán (hle, inkarnace ve Starém zákoně!), naše utrpení spjaté jakoby „osudově“ s naším hříchem (hle, příspěvek ke starozákonní hamartologii a christologii!)²³. **Zřejmě měl i starověk, a nejen izraelský, své sebezmarné Spasitele, kteří v „lidské kůži“ vybojovali možnost důstojné lidské existence. Neměli Řekové svého Prométhea trpícího za lidi na kavkazské skále**²⁴?

Záhadné je samo jméno אִיּוֹב Ijjób. Odvozuje se od hebr. kořene אִיב a-j-b – být nepřítelem, znepřátelít si, אִיב ójéb – nepřítel²⁵. Jób je spíše ten, kdo je napaden, než ten, kdo někoho napadá. Napadající je Bůh, ale Bůh Jóbvy „staré víry“. Oddíl

Jb 10,13-22 nadepisují autoři českého ekumenického překladu (dále ČEP) „Bůh je Jóbůvi nepřítelem“. V tomto oddílu čteme: Ale ve svém srdci ukryls toto – bylo to tvým úmyslem, to vím: že proti mně budeš ve střehu... (Jb 10, 13n). K nepřátelství patřilo též obvinění Jóbůvých mudroslovných kolegů ze lži (Jb 3,1-12). Jméno אִיּוֹב Ijjob má obdoby v mimoizraelských náboženských okruzích²⁶. Ajjúb v Koránu zahrnuje arabskou slovní hříčku s avváb – „ten, kdo se obrací k Bohu“²⁷. Nestážený tvar jména (není to však zcela jisté) je Ajja-abu, což znamená „Kde je tvůj Otec?“²⁸. To by vystihovalo tajemství „trpícího Služebníka“: touhu po laskavém Otci. Jsme tu na prahu závratného tajemství: Otec odcizený Synu touží po Synovi odcizeném Otci.

Rámcem knihy tvoří nebeská scéna se Satanem v samé blízkosti Hospodinově. **Satan tu hraje roli jakéhosi prokurátora, ne-li „ministra zahraničí“.** Satan chce svého Šéfa přesvědčit, že nezištná víra mezi lidmi neexistuje, že Hospodin trpí „humanistickými iluzemi“. V dohře se „šťastným koncem“ se vše v dobré obrací. Jóbůvi jsou nahrazeny jeho ztráty. Získal deset nových dětí, z těch byly

tři dcery roztočivých jmen, jež připomínají Kazi, Tetu a Libuši české mytologie. Těch deset Jóbůvých dětí připomíná nejspíše deset sefirót kabaly. Dcery jsou uvedeny jménem, protože jsou významnější. יְמִימָה Jemíma znamená Holubička, קַצְיֵהָ Kesía je Skořicový květ a הַפֶּוךׁ Keren-ha-púk je označení Lahvičky líčidla²⁹. Pseudoepigrafní Závět Jóbůva „o nich ví ještě nejednu zajímavou podrobnost a uvádí je do vztahu k světu nadlidskému“³⁰. Pozoruhodný je dodatek, který připojuje Septuaginta za poslední údaje uvedené v hebrejské bibli. Je tu o Jóbůvi poněkud věštecky psáno, že vstane z mrtvých, a to se všemi ostatními „určenými“ ke vzkříšení. Jób jako by byl důvodem anastáze těch ostatních. Velmi to připomíná učení o vzkříšení v Novém zákoně: nejprve se uskuteční vzkříšení Ježíše, který cestu k životu věčnému prosadil a prorazil svým bolestným, ale doufajícím životem, potom budou do slavnosti vzkříšení vtaženi i ti, kdo na něj vsadili a dali se za ním, jednajíce jako On³¹.

Jóbůvi „kolegové“ Elifaz, Bildad, Sófár – i ten „nejmladší a nejchytřejší“ Elíhú – by neměli být předem podezříváni z pokrytectví a z náboženské povrchnosti nebo

dokonce z chytráctví³². Ano, Jób je nazývá v hořké polemice šířiteli klamu a lékaři k ničemu (Jb 13,4). Ale: jak tvrdá slova padají v opravdu poctivé „rabies theologorum“! A nadto se Elíhú liší až nápadně výrazně od těch letitějších mudrátorů. Od něho slyšíme, že moudrost není lidským vynálezem a že nikdo z filozofů nemůže prohlašovat, že on už moudrost vlastní. Moudrost nám není vlastní. Vlastní je toliko Bohu, Pravdě nad námi a před námi! (Jb 32,13). To přece je Boží slovo! Jak by ne! A podobných „Božích slov“ najdeme i u těch ostatních vzdělců hodně. Všichni ti zbožní filozofové však vězeli v síti i léčce starého, jakoby celými dlouhými generacemi vyzkoušeného schématu „zločinu a trestu“. Toto schéma nebylo nikdy totálně zpochybněno, to bychom museli odepsat půlku Starého zákona. Především v jisté omezenosti či spíše rozmezenosti platí, že zlý čin přivolává zlý následek. Kain zabil Ábela, ale musel bloudit, usadit se v zemi Nódu čili Bloudění (Gn 4,16). Odplata za hřích je smrt (Ř 6,23). Dostojevského pojetí je objevné právě proto, že v něm dal s uměleckou výrazností a výpravností, že zlé činy nečeká nic jiného než trest a zase trest.

foto Petr Siska

Zloba zlých není bezmezná, zlý musí narazit na zeď. To nepřestalo platit. Ale neplatí to vždycky! Nevíme nic o hříchu Henochově, „chodil stále s Bohem“, jeho existence byla skryta v Bohu a Bůh si ho vzal k sobě (Gn 5,24), nic se nepraví o hříchu Josefově, s nímž byl Hospodin vždycky, i v kriminále (Gn 39-40), ba ani o Eliášově vině nic nevíme, i když chtěl spáchat duševně náboženskou sebevraždu ad maiorem Dei gloriam – tam pod tím strniskem (1 Kr 19,4).

A nestěžují si někteří žalmisté, že bezbožným se dobře vede a mají život bez starostí a bez katastrof, zatímco zbožný je někdy svými nepřáteli zcela zničen? Je možné bez ztráty nervů a bez klidného nepochybování do omrzení poslouchat jásaní svévolníků (Ž 94,3)?

Výjimky, ne pravidelnosti, orientují život čistých lidí! Člověku může být nepřítelem sám Bůh – to je přece Jóbův případ. Nakonec se ujme slova Hospodin.

Podobně tomu bylo v řeckém dramatu: když nebylo možné najít řešení, promluvil „bůh ze stroje“ (deus ex machina). Ale na rozdíl od řeckých dramat cítíme v Jóbově kauze tep Božího srdce, které soucítí s člověkem v kruté nouzi.

Přesto však mám dojem, že Hospodinova odpověď není vlastním vyvrcholením knihy Jób. Ale Hospodinova odpověď je vskutku překvapující. Slyšíme kosmické tóny, na něž jako křesťané, kteří se až příliš točí kolem člověka a zapomínají na svůj vesmírný dům, nejsme zvyklí, dokonce nás to dráždí, ačkoli známe svého Kanta i svého Pascala.

Hospodinovy odpovědi Jóbovi

Závěrečné kapitoly knihy Jób (Jb 38-41) jsou teologicky velice bohaté a přitom překypují imaginací, básnické obrazy nastupují jako úderná vojenská jednotka a z pozadí argumentace vyplouvají mytické představy o nebeských souhvězdích. Dohromady je to téměř dokonalé umělecké (literární) dílo meditativně teologické povahy. Všimám si proto jen některých momentů a spoléhám na přejné „započítání“ toho, co jsem pověděl (někdy jen naznačil) v první části této studie.

Hospodin promluvil k Jóbovi ze smrtě (hebr. ceára) (Jb 38,1), kraličtí tu mají vichr. Jde o lítou bouři, ženoucí se vichr, jakési tornádo, jemuž nemůže stát v cestě vůbec nic³³. Bůh bouře a blesku odpovídal některým velmi starým představám,

kteří nás odýchnou například v Žalmech³⁴. Hadad ugaritských textů i Jupiter římského náboženství jsou hromovládci³⁵. Tito bozi měli ovšem i jiné funkce, ty „příjemnější“ – darovat plodnost a hojnost. Zuřivá bojovnost Baalova však byla příslovečná. Starozákonní poselství používá starých představ, metafor a mytických podobenství. S Jóbem nemluví nějaký zlidštěný bůh, někdo, s kým by se bylo možné dohadovat, nýbrž Pán, poslední autorita, Pravda sama, „Bůh osobně“, nezastoupeně. Tento Pán, kterého jeden z proroků přirovnává ke lvu³⁶, **ZDE MLUVÍ BŮH, BŮH SÁM**. Tady i zbožný umlká. Nedostává se mu nejen slov, nýbrž i myšlenek a vůbec schopností vstoupit do ohňového vozu Eliášova (2 Kr 2,1-11) nebo do mystického vozičku Abinádíbova (Pís 6,12). Zjevuje se sama hrozivá podoba Hospodinova. To prožil Jákob v בית אל Bét-elu (Gn 28,10-22), prorok v chrámě (Iz 6) a Šimon Petr před Ježíšem (L 5,8). To je něco, co člověka totálně ničí, takže z něho zbude leda vrak. Až na dně totální destrukce je možné s důvěrou pohledět vzhůru. To je **TAJEMSTVÍ BOŽÍHO BYTÍ**, ale i tajemství bytí lidského. **I kdyby byl člověk nevinný, a Jób nevinný byl (opust' me, prosím, na chvíli svá dogmatická schémata), trásl by se do morku kostí, kdyby se mu zjevil Bůh ve své „nahotě“. Jób byl možná bezvadný, lidsky dokonalý (což vyjadřuje hebrejský výraz tam)³⁷, ale nebyl si dost vědom hloubky Božího bytí.** Hospodin nemluví ve svém expoé o spravedlnosti, vině, utrpení. Je tu řeč, téměř hymnus, na gloriózní, dech vyrážející Boží přítomnost, která může „sežrat“ kohokoliv a cokoliv. A to se zračí i v **TAJEMSTVÍ STVOŘENÍ**. Při „tvoření stvoření“ žádný člověk nebyl. Byly tam však jitrní hvězdy (hebr. כוכבי בקר kóchbē boker), ty plesaly, a synové Boží (hebr. בני אלהים bené elohím), ti hlaholili, a to velice hlučně, ne-li ryčně³⁸. Jóbovi nebyly odkryty brány šeré smrti (Jb 38,17b). Člověk smrt zakouší, je jí přepadáván nebo navštěvován, tenata smrti ho mohou „obtočit“ jako Jonáše (Bon 2,3-7), ale o tajemství smrti neví zhora nic. Hospodin je „Pán vod i hvězd“, zvíře a plectva; konstruuje zvířetník (hebr. מזלות mazalót). Jmenovány jsou Plejády, Orion a souhvězdí Lva (Jb 38,31n). Zde se protínají mytologie, astrologie i moderní astronomie. Plejády či Kuřátka tvoří jasnou otevřenou hvězdokupu v souhvězdí Býka, tady bylo rozlišeno přes 120 hvězd. Nejjasnější z těchto

hvězd byly nazvány podle Atlantových dcer z řecké mytologie. Plejádami (řec. Pleiades) bylo nazváno sedm Atlantových dcer. Ty byly nejprve proměněny v holubice a posléze ve hvězdy. Východ souhvězdí Plejády v polovině května znamenal začátek doby příznivé pro plavbu. Orion je významné souhvězdí zimní oblohy. Jeho mytologické jméno je Óarion. V řecké mytologii to byl syn Poseidónův. „Zaměstnáním“ byl Orion lovcem, podobně jako Kúšův syn Nimrod, bohatýrský lovec před Hospodinem (Gn 10,8n); také Ezau, protipól Jákobův, byl mužem známým lovu (Gn 25,27). Óarion byl násilník, bytost panovačná, podobně jako jeho bibličtí „kolegové“. Za to byl oslepen, odchází přes moře na ostrov Lemnos. Usiluje, aby mu božský a nesmírně charismatický Héfaistos vrátil zrak. Po smrti se objevil na nebi jako souhvězdí. Pak se připomíná souhvězdí Lva – dokonce s jeho mladými (38,32). Souhvězdí Lev (Leo) je výrazné souhvězdí jarní oblohy. Komentátoři však připomínají, že není jasné, o jaké souhvězdí vlastně jde³⁹. V mytologickém pojetí jsou tato souhvězdí spjata s velkými tragédiemi, jakousi chaotičností a osudovou nevypočitatelností. Výsledná hvězdná podoba původních „živých“ božstev, jejichž životní zádrhele byly větší než u jakéhokoli člověka, je cosi děsivého. Hvězdy jsou jakýmsi vězením, byť vězením zářícím. Jako by orientovaly lidi, jejichž osudy jsou podobně děsivé jako osudy božstev. Proto ta záplava astrologie ve starověku. Všechno, co je pro lidský život potřebné nebo dokonce stěžejní, je „psáno ve hvězdách“. Lidé nemohou nic podstatného rozhodnout, všechno je v podstatě rozhodnuto předem. Žádné zákony či síly nejsou mocnější (a zároveň děsivější) než ty hvězdné. I bohové jsou určováni Osudem. Ve své habilitační práci jsem se snažil zdůraznit, že víra je zásadně protiosudová a že antiastrologické tendence starozákonních poselství jsou víc než výrazné⁴⁰. Artur Weiser vidí v Hospodinově odpovědi Jóbovi naprostou suverenitu biblického Boha nad hvězdnými božstvy mimoizraelských národů. Jedině Hospodin je creator, vše ostatní, byť to bylo obestřeno děsivými tajemstvími, existuje jen jako creatura⁴¹. To je správné, skoro barthovské. Já si však všimám radostného, ba optimistického tónu, kterým proznívá celý ten teofanický hymnus. Za souhvězdími se v Boží argumentaci objevují ibis a kohout, není ovšem jisté, zda překlad je správný⁴². Proto nebudu

uvažovat o náboženském významu těchto ptáků, podstatné je, že je Bůh nadal moudrostí (hebr. חֹכְמָה chochmá). I kdyby šlo jen o „pitomého“ venkovského kohouta, jde o ptáka (viděno očima hymnu), o cosi skoro andělského; nejen člověk, také zvíře se může skvět rozumem (hebr. בִּינָה bíná), a možná že někdy zahanbí i člověka, i osvětleného, jako ona famózní oslice (Nu 22,28). A je tu i spíše mystický než zoologický jednorozec (Jb 39,9n)⁴³. Před těmito tajemstvími musí člověk, byť světec, nebo dokonce „boží syn mezi lidmi“, ztuhnout. Těmto skutečností, jež se nám zdají neskutečné, se má člověk „postavit čelem“, jako muž uchystaný do boje: opásej si bedra jako muž (Jb 38,3). To vskutku, jak jsem už zmínil, připomíná Jáкова, duchovního (pra)otce Izraele (Gn 32). **Člověk se musí tvářit v tvář Bohu (coram deo) zřící neuvážených slov (38,2). Boha nelze obvinít z nespravedlnosti – to poznává Jób ve své odpovědi. Svatý muž poznává svou (momentální) bezvýznamnost, zakrývá si rukou ústa (40,4).**

V druhé řeči Boží (Jb 40,6-41,26) je Jób opět vyzván k boji – na „tvrďák“ Boží (40,7). Nesmí zůstat sám spravedlivým, ale má srážet do prachu všechny pyšnivce (v. 11-13). Vždyť Bůh demonstruje své neomezené možnosti. Učinil i netvory metabiologické povahy, behemóta jako suchozemský protějšek livjátana. Tady nejde vposledu o „mohutná zvířata“ (hroch, slon atp.), nýbrž o symboly brutální síly. Ty zkontroloval Hospodin jako Stvořitel hned na počátku. To je ono tohú vabohú z Gn 1,2, s temným pozadím babylónské Tiamaty přemožené Mardukem. Tma byla přemožena světlem (Gn 1,3; J 1,1). Livjátan (Jb 40,25-41,26), mytický netvor prachaosu, byl v očích lidí „miniaturizován“ na krokodýla, viditelné registrovatelné zvíře, které se ovšem může rázem změnit v netvora⁴⁴. Jde tedy o „popis“ stvoření v jeho slávě i hrůze, o „popis zevnitř“. Nebezpečí chaosu stále hrozí. Bůh může rázem zaplavit svět zkázou (vzpomeňme na potopu – Gn 6-8).

Člověk není viněn jen nesprávným chováním překračujícím normy Desatera, tedy zraňováním Tóry a všech dílčích tór, ať psaných, nebo předávaných ústně, nýbrž i tím, že není jat posvátnou „hrůzou“, jakousi „slastnou hrůzou“ (jak by řekl Rudolph Otto) z tajemství Božího stvoření. Může být „vedle“ tím, že nezasne nad vrhem laní, nad tím, že krkavci volají v hladu k Bohu (Jb 38,41), že nezasne nad zázrakem, že jest a že je teď, že tlamy

behemotů a livjátanů jsou drženy na uzdě. Výstižně to vyjadřuje originální myslitel Frey: „To, že Bůh může tyto nestvůry ukázat, znamená, že Jób je mimo ně a není již v jejich moci.“⁴⁵

Jóbovy odpovědi

Jób uznává všemohoucnost Hospodinu (Jb 42,2). Boží úradek nemá být nerozvázně zatemňován. To, co Jób dříve hlásal, bylo jistě správné a vyplývalo to z jeho zbožnosti. Přesto tento výjimečný muž vyznává, že se šířil o tom, čemu nerozuměl (42,3). Neměl pohled zevnitř, pod bezprostředním tlakem Božího zjevení. Vždyť tu běží o věci příliš divuplné (42, 3c – hebr. nifláót), zázračné, šokující. Je to holé, „nahé překvapení“. Jób už nemůže vystačit se zděděnou moudrostí, ačkoliv jí předčil všechny proslulé lidi, syny dávnověku (Jb 1,3). Nemůže vystačit ani svou sebeobranou, i když je oprávněná. Ani jeho utrpení ho neospravedlňuje. Musí svou „obranu cti“ postavit do zóny neproniknutelných Božích tajemství. Dříve přijímal zprávu o všemohoucím Bohu z doslechu, na základě předávané tradice. Tento typus je vyznačen kategorií slyšet – hebrejsky שָׁמַע š-m-'. Slyšet hlas živého Boha je podle svědectví Písma něco výjimečného, něco, co nemá mimo Izrael obdobu⁴⁶, znamená to vystavit se neslychané energii, radiaci Boží přítomnosti, již nelze uniknout.

Izrael byl odkázán pouze na slyšení. Na slyšení poslušné. Seslání Božích pokynů v podobě „deseti slov“ (Ex 34, 28) předcházelo bedlivému vyslechnutí. Slyšené slovo nebylo nahraditelné nějakou vnější podobou, nemohlo být zviditelněno, to by vedlo k modlářství⁴⁷. Ale Jób vstoupil na rovinu vidění, byl do této úrovně vynešen, vtržen – jako onen již zmíněný Milý z Písne písní, který se ocitl ve „vozích Aminádíbových“ (Pís 6,12). To nebyl výsledek Jóbovy zvůle, „vůle k vidění“. Dostalo se mu té zvláštní výsady „spatřit Hospodina vlastním okem“ (42,5), podobně jako kdysi Mojžíšovi (Ex 33)⁴⁸. Mojžíšovi to bylo umožněno, poněvadž se stal z Hospodinova pověření prostředníkem mezi spalujícím, byť slitovným božím Majestátem a lidem, který jako by si liboval v tragickém bloudění a zkreslování Hospodinových záměrů⁴⁹. Také Jób se stal prostředníkem mezi Hospodinem a svými přáteli (Jb 42, 7-9), podobně jako už na počátku obětoval oběti zápalné za své syny a dcery (Jb 1,4n). Na tomto

místě jóbovské „historie“ jde však také, a možná především o kontrast mezi zkušeností slyšení a prožitkem vidění. **Vidění má v TNK eschatologický akcent, ne-li charakter. Jób se dostává „před“ své dosavadní zkušenosti, do zóny vonící budoucností. Jeho utrpení, ale také a možná nad to trpělivost⁵⁰, která staví Jóba, tak Daněk⁵¹, „do samé blízkosti Páně“ a řadí ho to „mezi druhy a přátelé Páně – spíše než služebníky“.** K této nové metě svého zápasivého života, kdy je postaven po bok velkých prostředníků⁵², se Jób probíjoval jako kdysi Jákob zápasící s neznámým (božským? demonským?) שׂטָן „Íšem“ (Gn 32). Jób tak „vystudoval vysokou školu“ utrpení, trpělivosti, očekávání – pokory. Cantus firmus Hospodinova oslovování Jóba, kterého zřejmě miloval jako svého Syna, byla výzva: Zde poklekni.

Hlavní výtky Jóbovým přátelům

Zajisté: Zlý čin a v důsledku toho trest, to vše však vytrženo z konkrétní souvislosti a aplikováno „plošně“ na každého a pro každý čas. Vyškrabávání nepravosti toho druhého spojené se zloradostí z dopadení, odhalení a předvedení před zrak nezúčastněných nebo čistých před Bohem. To a jiné. Ale to nejpodstatnější najdeme v Hospodinově výtce nemilým přátelům Jóbovým, zastoupených Elífazem Temanským: Můj hněv plane proti tobě a oběma tvým přátelům, protože jste o mně nemluvili náležitě jako můj služebník Jób (Jb 42,7). Podtrhl jsem slovo sporného překladu. V hebrejském textu je élať, doslova: ke mně. Ale snad všechny moderní překlady tu mají „o mně“. Heidelberský starozákonník Alfred Oeming prokázal nejnověji důkladným rozбором a překvapující interpretací, že správný překlad zní: „Můj hněv... neboť jste správně nemluvili ke mně.“ Oeming se zčásti opírá o starověké překlady, Septuagintu (ἐν ὀνόματι μου) a Vulgatu (coram me). Pro falešné jóbovce nebyl Hospodin personální skutečností, předháněli se ve falešné objektivitě, nevstoupili do oblasti personální Boží pravdy, nehovořili s ním „z očí do očí“, jejich odstup pramenil z ošklivého strachu, že by se mohli namočit nebo spálit. Bůh pro ně nebyl buberovským Ty, nýbrž jen „svatým předmětem“. Paradigmatický způsob Jóbovy řeči vyjádřil, připomíná Oeming, Martin Luther slovy „proti Bohu k Bohu“ (contra deum in deum). Jób však

hovořil k Bohu planoucím personálním žářem a spalující, přitom však hřejivou vstřícnou přítomností⁵³.

Závěr

Jób, nakonec rehabilitovaný⁵⁴, obhájil svou čest tím, že osvěceným duchovním zrakem rozpoznal, ba nazřel ČEST BOŽÍ. To bylo nejen vpravdě lidské, nýbrž mimo to a nadto „synovské“. Jób totiž sám sebe zmařil, vzal na sebe způsob služebníka,

ponížil se až k sebezmaru, ochoten strpět smrt, a proto ho Bůh povýšil a dal mu jméno nad jména mezi lidmi velmi vysoká. Tak se nám Jób stává zvoucím, ba strhujícím příkladem **TRPĚLIVOSTI A POKORY**. K této cestě, častokrát plné strádání a trýznivého duchovního hledání, nás nevede jen tu a tam někdo nebo něco, nýbrž **všechno**: celý náš **vesmírný dům**: Plejády, vznešený ibis, venkovský kohout i zjevy ponuré a strašlivé. **NEBESA VYPRAVUJÍ O BOŽÍ**

SLÁVĚ. Za kosmickým šatem zemských i nebeských jevů probleskuje Boží nádhara a bleskotná vyvýšenost a glosolalické zvěstování, že Hospodinovy řady jsou pravda (Ž 19). **ŽASNI, BUĎ A ORODUJ**.

*Prof. ThDr. Milan Balabán,
autor je vedoucí katedry religionistiky
na UK-ETF*

1. Např. Jákobův pobyt v Bét-elu, kdy je jeden z praotců naší víry jat posvátnou hrůzou z Boží přítomnosti a vidí, jak to s ním je a jak to má být, co to znamená, když hříšný člověk stojí před Božím majestátem (Gn 28, 10-22).
2. Mezi takové patří např. prorok Nátan, který ohlašuje Davidovi Boží soud kvůli Bat-šebě, které se zmocnil (2 S 12).
3. Např. Jr 4,3b: Zorejte si úhor, nesejte do trní!
4. Např. Jr 15,19: Jestliže se obrátíš, vrátím se k tobě...
5. České slovo „zákon“ vyznívá příliš juridicky, smysl hebr. Tóra je učení, vyučování, autoritativní rady atp. Proto M. Buber: (die) Lehre.
6. Sr. zvl. Ž 22, 2: Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil? Tímto výkřikem se obrací na Boha sám Ježíš (Mk 15, 34 a par.).
7. Jejich vybraný výčet podává Brevald S. Child, Introduction to the Old Testament as Scripture, London 1979, v kap. Jób, s. 526nn. Jsou mezi nimi např. Ewald (1854), Driver (1921), Weiser, ATD (1959), Rowley, NeeB (1970), Gordis (1978) a jiní.
8. C. G. Jung, Odpověď Jóbovi (něm. Antwort auf Hiob), poprvé publikováno v Curychu 1952, zařazeno do 11. svazku Sebraných spisů (1958), česky ještě nevyšlo, v ruce mám soukromý překlad Jiřího Ungera.
9. Zde se Jung blíží jistému typu židovského myšlení, srov. M. Buber: Já a Ty, Praha (MF) 1969, s. 16nn + passim. Sr. též M. Buber, Obrazy dobra a zla, Votobia 1994, s. 3. část, s. 81nn. Podrobný rozbor Buberova myšlení nabídl Paul R. Mendes-Flohr, Von der Mystik zum Dialog, Jüdischer Verlag 1978, zvl. 5. kap., s. 131nn.
10. Karl Rahner, Bůh je s námi, Duchovní promluvy, Zvon 1997, zvl. kap. Bůh v tobě žádá pro tebe Boha (s. 90-93) a Proč jsme v nenávisti (s. 103-106).
11. SZ-8, Jób, Kalich 1981. Pozoruhodná je Bičova studie K otázce spravedlivého a bezbožného v knize Jób, ThPr KR 3/1966.
12. S. Daněk, Požehnání Boží, Praha 1943, hektografováno.
13. Např. B. W. Anderson, The Living World of the Old Testament, London 1988, passim.
14. Jean Daniélou, něm. verze Die heiligen Heiden des Alten Testaments, Stuttgart 1955.
15. Mojžiš byl (adoptovaným) synem egyptské princezny (Ex 2,10), ostatně i jeho původ (Vytahující, Ex 2,10) a jméno jsou egyptské. Mojžiš skončil na hoře Nebó, ale jeho hrob nebyl nalezen (Dt 34), pochopitelně: jako nemohl být nalezen hrob Henochův (Gn 5, 22) nebo Eliášův (2 Kr 2).
16. Ex 3 + 18.
17. Sr. s 8,2 : Galilea pronárodů; J 1,47: Z Nazareta? Co odtamtud může vzejít dobrého?
18. Podobně vyznívají některé židovské interpretace Hospodinova služebníka (Ebed Jahve). „Služebníkem“ je izraelské (judské) společenství, které bere zástupně na sebe hříchy okolních národů (srov. Iz 53 a vůbec Ebedské písně).
19. Anderson, cit. spis, s. 292n. Uvádí, že Marvin H. Pope řadí knihu Jób do pozdní předexilní epochy.
20. Bič (SZ 8), s. 23.
21. Tak Daněk, cit. spisek, s. 3.
22. Tak Daněk, cit. spisek, s. 5-7.
23. Vzpomeňme Služebníka Páně z Iz 53 a na Krista, který byl podle hymnu roven Bohu, a přece na své rovnosti nelpěl, nýbrž sám sebe zmařil, vzal na sebe způsob služebníka, stav se jedním z lidí... (Flp 2,6-11).

24. Héfaistos přikoval z Diova rozkazu Prométhea ke skále. Každý den přilétal žravý sup a kloval „božím synu“ játra. Osud, či spíše úděl Prométheův zpracovali největší řečtí dramatikové, např. Aischylos v tragédii Prométheus desmótes (Připoutaný Prométheus).
25. Sr. např. Ex 23,22: Stanu se nepřítelem tvých nepřátel... (veřejl et-ojběchá). O zásadním nepřítelství viz Gn 3,15.
26. Např. z El-Amarny, kniže A-ja-ab z Pi-chi-lim – 14. st. př. Kr.
27. Korán, súra 38.
28. Tak bičovci, SZ 8 – Jób, s. 26. Stejně i jiní.
29. SZ – 8, Jób, s. 281n.
30. Citováno ze SZ 8, s. 282. Viz též E. Bock, Urgeschichte, s. 78.
31. Čtíme již připomenutý hymnus, v němž jsou Filipští vyzývání, aby mezi nimi bylo takové smýšlení, jako v Kristu Ježíši (Flp 2,5). Podobně byl i Jób průrazcem cesty pro druhé.
32. Srov. Těš Pavlovo: Avšak Kristus byl vzkrášen jako první z těch, kdo zesnuli (1 K 15,20).
33. Pokus tyto zbožné muže nábožensky a teologicky shodit, zjišťujeme, že, ve výkladech Bičových (K otázce spravedlivého a bezbožného v knize Jób, s. 49nn) i Bičových spolupracovníků (SZ 8, passim). Podle Bičova poněkud ukvapeného soudu jsou jeho „přátelé“ „zastánci moudrosti tohoto světa“. Ne, mistře, tak zlehka to říci nelze!
34. V Abk 3,14 se mluví o knížatech, kteří se „ženou jako smřšť“, tedy maximální rychlostí, chtějíce „převálcovat“ skutečně všechno. V Jon 1,11.13 se tohoto výrazu užívá o rozbořeném moři. A je tu Ezechiela vize (Ez 1,4), který „vidí“, jak se od severovýchodu přihnál „bouřlivý vítr“, „veliké mračno“; a to je doprovázeno „slehajícím ohněm“.
35. Podle žalmisty se z Hospodinových chřpí valil dým, z úst mu šlehal šířající oheň, jel prudce na cherubovi, zaburácel na nebi a seslal krupobíť a hořící uhlí (Ž 18). Podobné představy najdeme u Abakuka: Bůh září jako světlo, po straně má rohy... Před ním se žene moř, nákaza valí se za ním (Abk 3,4n).
36. Hadad čili Baal byl spolu s jinými božstvy podřízen „šéfovi ugaritského panteonu“ Elovi.
37. Český katolický vědec František Kotlík, Ras Šamra – Ugarit, Praha (ČKCH) 1955, srovnává severosyrského Ela a Hadada s Hospodinem a ukazuje příbuznost mýtopoetických představ ve Starém zákoně a v oblasti ugaritského náboženství (kap. Pravděpodobné myšlenkové zrcadlení ugaritské literatury v knize Žalmů, s. 62nn). Iuppiter, později zcela ztotožněný s Diem, byl sice bohem „jasného nebe“, jeho synem však byl Mars, bůh války, a jeho posvátným ptákem orel, který nosil jeho blesky (Slovník antické kultury, s. 296, heslo IUPITER).
38. Prorok Ámos přiznává a vyznává: Lev řve, kdo by se nebral? Panovník Hospodin mluví, kdo by nepronokoval?
39. Sr. Daněk, cit. spisek, s. 4. Podle studií přehledu „dějin“ pojmu t-m-m starozákonníka K. Kocha směřuje obsahová intence tmm k celosti, proto jsou tu konkurující termíny jako gmr a šlm – nejen „pokojno“, ale i spravedlivé atp. V Sd 9,16 je tmm užito v plurálu jako adjektivum betámím a spárováno s pojmem emet, což je označení věrnosti a pravdivosti. Z punštiny je doloženo, že „tmm“ označuje bezchybnost obětí (údaje vzaty ze slovníku Jenni/Westermann, Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament, Bd. II, München 1976, heslo tmm, s. 1045-1051).

38. Sloveso r-v- znamená hlaholit, hlaholem chválit, ale též spustit válečný pokřik. Terúá označuje fanfáry vyhlašující a hudebně malující „den smíření“ (hebr. jóm hakkippurím) Jób – Lv 25,9.
39. Hebr. výraz áš, popř. ajiš, chápou autoři ČEPu (podobně Pípal v Hebrejsko-českém slovníku, Praha 1974, ad vocem) jako souhvězdí Lva. Artur Weiser, Das Buch Hiob, Göttingen 1959, s. 74, konstatuje, že nelze za žádnou cenu určit, o které souhvězdí tu jde. Nepřekládá však „Lev“, nýbrž „Medvěd“.
40. M. Balabán, Víra – nebo osud?, OIKUMENÉ 1993, zvláště v kap. Starozákonní antiastrologika, s. 97-102.
41. A. Weiser, cit. dílo (ATD), s. 74.
42. Tak se to konstatuje v knize Gefährten und Feinde des Menschen, vydal Berndt Janowski, Neukirchner Verlag 1993, Glossar, s. 366n.
43. Hebr. označení je reém, to je divoké, nezkrutitelné zvíře mocných rohů nebo jednoho rohu (Dt 33,17). O mytické povaze tohoto zvířete vypovídá Ž 92,11: Můj roh jsi však vyvýšil jako roh jednoho rohu...
44. Proroci aplikují livjána na Egypt: Ez 29,3: hattanim haggadol.
45. Northrop Frey, Velký kód (Bible a literatura), Brno (Host) 2000, s. 228.
46. Viz Dt 4,33: Zdalí kdy slyšel lid hlas Boha mluvícího z prostředku ohně, jako jsi slyšel ty, a zůstal na živu...
47. To byl ten markantní rozdíl mezi Izraelem a okolními národy. Izrael měl a musel slyšet, pohané chtěli vidět, byli viděním posedlí, proto vyráběli modly, což zakazuje „druhé slovo“ Dekalogu. Výrobě „viditelných bohů“ se hoče vysmívali proroci (Iz 46).
48. Ani Mojžiš neviděl sinajského Boha předmětně, pro něj platilo: Nemůžeš spatřit mou tvář, neboť člověk mě nesmí spatřit, má-li zůstat naživu (Ex 33, 20), mohl však „vidět Boha“ ze skalní rozsedy (30, 22), tedy jen zezadu (30, 23).
49. Prostřednickou roli Mojžišovu silně akcentuje M. Buber ve svých spisech, zvl. v knize Königtum Gottes, Das Kommando, Berlin 1932, opírá se o: Eva Osswald, Das Bild des Mose, Berlin (EVA) 1962, kap. M. Buber, s. 311nn.
50. Uvažujeme o pozoruhodném výroku Jakubově: Hle, blahoslávíme ty, kteří vytrvali. Slyšeli jste o vytrvalosti (řec. hypomoné – setrvání, trpělivost, vytrvalost, stálost, ale i očekávání, tak J. B. Souček, Řecko-český slovník, ad vocem) Jób, a víte, k čemu ho Pán nakonec přivedl... (Jk 5,11).
51. Daněk, cit. spisek, s. 31. Daněk tu připomíná arabskou báseň z konce 6. st. (an-Nabigha): „Jeden z přátel volajících pro reka pohříženého v hlubině utrpení – ukřižovaného! – nazývá se Ajjub, což jest jméno totožné s hebrejským Ijób... To tedy jest báseň sice – pohanská, ale... obsahuje motivy, které jsou u nás centrální.“
52. Jób se ocitá v řadě přímluvců a orodovníků, jakými byli Abraham (Gn 18, 22-32), Mojžiš (Ex 32,1), Samuel (1 S 7,5), Ámos (Am 7,2-6) a Jeremjáš (Jr 11,14; 37,3).
53. Manfred Oeming: „Ihr habt nicht recht von mir geredet wie mein Knecht Hiob“ – , Evangelische Theologie 2/2000, s. 112-114.
54. Happy end na závěr Jóbova příběhu vyhlíží hodně pohádkově. Ale „židovské myšlení“ si nelíbí (na rozdíl od Řeků) v tragédii, Bůh zůstává věrný a to, co vzal, zase dává, a konce jsou dobré, lepší, než jsme si představovali.

JÓB – TAJEMSTVÍ UTRPENÍ

איוב

(Biblická hodina u Salvatora
31. ledna 2001)

1. Téma

Utrpení, a to všelidské i osobní, všeho tvorstva, ba celého vesmíru, nás staví před rozhodnutí: křivdí se nám, nebo nekřivdí? Jedni říkají: křivdí, a dohadují se, kdo nám křivdí, zda zlý Bůh, slepá náhoda či hrozící Nicota. A proč nám křivdí, když my (skoro) za nic nemůžeme. Druzí říkají: nekřivdí se nám. Nebo alespoň: ne tak docela. Něčím jsme se provinili či proviňujeme. Ale čím, kdy, jak? A zase jsou z toho dlouhá dohadování.

S takovými otázkami se potýká každý člověk, který se odváží přemýšlet. Někteří se neodvažují. Přemýšlení si zakazují, aniž si uvědomují, že tím upadají nazpět do pouhé živočišnosti. I to je program, dnes dokonce mnoha lidí. Ale takový – odvažme se to nazvat trochu odborněji: regres do animality – nejen nic neřeší, nýbrž vede (možná pozvolna a posléze) k rozpadu lidství, k tomu, že mizí právě to, co dělá člověka člověkem. Je to cesta do bezcestí. K životu je třeba alespoň trochu odvahy a neohroženosti, a to především ve vlastním nitru.

Tyto věci nám předvádí bible na modelové postavě Jóbá. A řeší na směřodátne postavě Krista. Během rozboru uvidíme, že Jób a jeho příběh není ani pohádka, ani reportáž. Není vymyšlen, nýbrž odpozorován, a to ze života, ale nikoli ze života jednotlivce, nýbrž ze života mnoha trpících a zápasících o smysl života uprostřed utrpení. Můžeme říci trochu odborněji, že Jóbova postava je literárně teologická stylizace hlubokých duchovních zkušeností na samém pomezí života. Proto už po staletí oslovuje lidi v podobné vnitřní situaci, tedy také na pomezí. Proto dodnes stojí za to soustředit se na Jóbovu postavu i poselství.

2. Postava Jóbá

a) Zamysleme se nejdříve nad jeho jménem.

Je to mluvící, ba výmluvné jméno. **איוב** znamená OHROŽENÝ. (Exkurs o jménu): Je odvozeno od slovního kořene **איב** ajab,

doloženého i v jiných semitských jazycích. Jako sloveso znamená „být někomu nepřítelem.“ Zde jde o tvar trpného rodu, který musíme do češtiny opsat asi jako „obklopený nepřátelstvím“, tedy ohrožený. Byly sice předloženy i jiné pokusy o výklad tohoto jména, ale jsou vesměs méně pravděpodobné. Celkově platí: Pro starověkého člověka bylo jméno kusem charakteru. Římané měli úsloví NOMEN OMEN = jméno je (věšebným) znamením, totiž o povaze jeho nositele. Celkem lze říci, že tu jde o příklad (model) člověka, ohroženého ze všech stran. To je tu vystupňováno do příkladného spiknutí zlých sil, které představuje Satan **שטן** – česky přibližně SOK – Boží i lidský.

b) Jak to vypadá s Jóbovým původem?

Říká se o něm, že pocházel ze země Us (přesně **עוּס** – ajin, vav, cade). Kde to je a co to je? Kde to je se moc neví. Hledává se někde na jihu Kenaanu, snad na pomezí Edomu, tedy v jižním Zájordání. (Exkurs o zemi Us): V celém SZ je jako jméno místní zmíněna jen třikrát, zde U Jr 25,20 (LXX vynechává) a Pl 4,21. Tentýž tvar jména se však vyskytuje také jako jméno osobní: syn Aramův Gn 10,23 1 Pa 1,17, syn Náchorův a vnuk Šemův Gn 22,21 a syn Díšanův v zemi Súr Gn 36,28/30/1 Pa 1,42. Z toho lze usoudit, že nositelé tohoto jména patří mezi Semity, ale nikoli mezi Izraelce. Důležitější však než lokalizace je tu ráz místa, kde Jób žil. O tom něco věděl už Hieronymos (svatý Jeroným, překladatel Vulgaty kolem r. 400 po Kr.). Ten ve svém onomastiku přeložil jméno Us jako consiliator = rádce. To znamená, že je dovozoval a vysvětloval od běžného hebrejského slovesa **יָעַן** jaac = radit, které má i vedlejší tvar avas či us (doložen v imperfektu Qalu Iz 8,10 a Sd 19,30 ve významu „plánovat“). Země Us je tedy země rádců, všelijakých, spíše pa-rádců než rádců, jen vzpomeňme na tři neblahé Jóbovy přátele! Je to země moudrosti, která bude nakonec vyprázdněna, ukáže se jako marná a prázdná (viz Jb 42,7-10). To ovšem neznamena, že země Us nemohla existovat, ale spíše jde o to, že příběh byl umístěn do země takového (mluvícího!)

jména proto, aby tu bylo vše co nejzřetelnější. Je-li však Jób muž ze země Us, není z Izraele. A jako ne-Izraelec je – koneckonců – vydán lidské, nikoli Boží moudrosti. Izraelci byli – nebo alespoň mohli být a měli být – vyzbrojeni do boje s Nepřítelem – Satanem i se vši nesmyslností života, která vede do zoufalství (viz S. Kierkegaard: Krankheit zum Tode není jen hřích sám o sobě, ale především zoufalství, v němž se člověk odděluje od Boha). Satanovi nestačí, když jsme (jen!) hříšní, to nám může Bůh odpustit a vrátit si nás pokáním k sobě, Satan potřebuje, abychom se v zoufalství (nad hříchem ať už svým, či všeho světa) odvrátili od Boha do zoufalství. O to se pokouší u Jóbá. Naopak **יִשְׂרָאֵל** Jisrá – el = „Bojuje Bůh“ je ten, v němž a jímž bojuje Bůh sám. Jak bojuje? Tím, že mu zjevuje smysl utrpení a tím i smysl života. A to nejzřetelněji v tom, čemu říkáme „CESTA BERÁNKOVA“. Jde samozřejmě o úděl velikonočního beránka (i Beránka). Jeho život je smysluplný, i když trpí, protože trpí pro druhé. Sdílením utrpení pokračuje sobectví. To jsem objasnil podrobněji ve stati o beránku ve své knize „Tři svědkové“. Jób ovšem – lidský a pocho-pitelně – je zajat svým trápením tak, že z něho k Beránku a k vlastnímu tajemství Izraele nemůže dohlédnout. A právě proto je ohrožen, proto je Jóbem – Ohroženým.

c) Jak to vypadá s Jóbovým charakterem?

Výborně. Bůh (kterého Jób zná i nezná, totiž nezná jako Hospodina, zjeveného svým jménem **יְהוָה** JHVH), mu dal množství svých dobrých darů, a to zevnitř i zvenku. I ty, kdo Hospodina neznají nebo nevyznávají, On svým způsobem chrání a opatruje. Skrytým způsobem. Jak je to u Jóbá?

Především Bůh Jóbá vyzbrojil zevnitř. Jako ostatně celé své stvoření – živočichové jsou před mocnostmi chaosu chráněni instinkty, vesmír gravitací atd. Člověk je pak chráněn především eticky. Má v sobě jakési sensorium, „svědomí“, které sice může být i velice otupeno, ale Bůh je různým způsobem v člověku probouzí. A nadto má člověk své (před-

vším duchovní) tradice. Ty opět mohou být i velice pokřiveny, ale Boží poslové (proroci v širokém slova smyslu) je narovnávají.

Jak Bůh vyzbrojil Jóba? Předně je bezúhonný – hebrejsky „tam“, to je spíše vnitřně úplný, scelený, duchovně z jednoho kusu, prostě integer vitae scelerisque putus (starý latinský hymnus!). Dále je přímý, doslova rovný, má páteř, je napřimený, není to žádný krivák. Pak je bohabojný. I když nezná Hospodina, uznává nad sebou Autoritu. Není to žádný zpupný destruktor vyšších principů, jako někteří filozofové i politici naší doby. A konečně se vystříhá (od) zlého, podle hebrejského znění doslova „uhýbá od zlého“. Varuje se ho, nenamáčí se v něm, je to člověk velké vnitřní čistoty.

Vedle této výzbroje vnitřní má Jób od Boha i „výzbroj vnější“. Není to žádný chudínek, nýbrž velmož. Má předně velkou rodinu – sedm synů a tři dcery – čísla plnosti. O manželce se zatím nemluví, však vystoupí později, a to ve zvláštní roli. Kromě velké rodiny má i velké bohatství: 7 000 brávy (ovce a kozy), 3 000 velbloudů, 500 spřežení volů (skotu), 500 oslic. A nadto velmi mnoho služebnictva. Na Jóba si nemůže jen tak někdo dupnout, alespoň na zemi, a tak si na něho „dupne“ Satan na nebi. To ještě uvidíme.

Ale Jób má ještě další výzbroj – chce-li náboženskou. Jeho zbožnost se ukazuje především v tom, jak se stará o své děti. Jsou poněkud zpovýkané, jak už to u dětí velmožů bývá. Vše, co se o nich říká, je jaksi lehce povážlivé. To první: ony ty děti stále něco slaví, z jedné slavnosti do druhé (to naznačuje hebrejské znění, že si ty slavnosti odkroužkovávaly – šup z jedné hned do druhé). Dále: povolávají si k tomu své sestry. Hezké? Jak se to vezme. Děvčata obvykle tehdy sedávala doma, rozhodně to bylo něco neobvyklého. A hlavně to třetí: oni tam všichni spolu zřejmě vydatně hodují a popíjejí. Jen hodují? To, zdá se, ani zbožný Jób docela nevěděl, a tak se raději snažil napravovat, co se dalo. Nežehral a nezakazoval, ale posílal k nim – tedy snažil se udržovat s nimi živý kontakt. Kéž by to starostliví rodiče uměli a dělali! Dále – a to je velmi důležité – je posvěcoval. Jak si to představit? Jistě tu šlo – jako tehdy vůbec – o nějaké konkrétní úkony, nevíme však přesně které, a tak to vyjádříme obezřetněji a všeobecněji: zval je do své zbožnosti. To děti někdy nerady. A přece právě to dělat musíme a víc nemůžeme, roz-

hodně je nesmíme cpát do zbožnosti, která nám není vlastní, tím je jen odradíme.

Ale Jób dělá ještě víc: on za své děti obětuje zápalné oběti (עֹלָה ola). Sotva tím můžeme předpokládat oběť jako šifru sebeodevzdání po izraelském, beránkovském způsobu. Ale docela prostě oběti byly tehdy především nástrojem komunikace s Bohem. Jób své děti chtěl udržet v silovém poli této komunikace s Bohem. A nedělal to jen někdy či občas, nýbrž vytrvale. Prostě vzorný rodič. Jako by si tu vypravěč dával zvláštní práci s tím, aby mohl při scéně v nebi opravdu říci Hospodin Satanovi (2,3): „Ty jsi mne popudil proti němu, abych jej hubil bez příčiny!“

d) A tím jsme u posledního bodu Jóbovy postavy, totiž u jeho ohrožení.

Výchozím bodem je Satanova otázka: Má cenu zbožnost, která se vyplácí? Nejde pak jen o obchod s Bohem? Ruku na srdce: jak my sami toužíme po zbožnosti, která se vyplácí! A právě takovou zbožnost má Satan právo prozkoušet. To je smysl obou rozhovorů v nebi, 1,6-12 i 2,1-8. Od nich se rozvíjejí dvě etapy zkoušek: V první etapě jde o ztrátu majetku a dětí. Tu první působí „Sabejci či Šebovci – mistři vpádu“, zde zřejmě označení jihoarabských vetřelců, a dále „Kaldejci – mistři zajatectví“. Však Kaldejsko bylo jiné označení Mezopotámie, země zajetí. (V.15 + 17). To obojí jsou nárazy zvenčí. Jóba nezviklaly. Tak přijdou nárazy jakoby zevnitř. První je nemoc (2,1-8). Ta dovede s člověkem zabloumat, to sami známe. Ale když ani to Jóba nezdořlo, nasazuje Satan do ohně další želižko: Jóbův manželku. Ta jej přímo vybízí ke vzdoru a jeho nejzazší formě – sebevraždě jako poslednímu protestu člověka proti Bohu. Tak se stává prvním mluvčím čirého zoufalství. Je zajímavé, že nemá jméno – před Bohem i v paměti Božích svědků zůstává bezejmenná. Její radu ovšem Jób pohotově a přesně kvalifikuje jako bláhovost – ba podle hebrejštiny ještě víc, jako bláznovství, sestru bezbožnosti. A tak když nepomohlo bláznovství, říká si Satan ukrytý za kulisami, snad pomůže „moudrost“, ta v uvozovkách. Tak Jóbův nastrčí tři „velemudrce“. Co jsou zač, prozrazovala hebrejskému čtenáři už jejich jména. První אליפז Elifaz má jméno, které znamená můj bůh (s malým b!) je zlato“. Nemusil to být zrovna úplatkář, mohl jen ctít to, co se trpí v lidských očích – okázalá

morálnost. Když někdo dbá víc na to, jak vypadá, než na to, jaký je, jsou konce špatné. „Zlatoboh“! Ale pojďme hned ke druhému „příteli“. Jmenuje se בלדד Bil-dad. To je podle hebrejštiny Ne-milý (בל bal = záporka ne, nic, ni, דד dad či דוד dod je milý) – a to zřejmě Bohu i lidem, možná právě proto, že je velice milý sám sobě. Jméno se dá vykládat sice i jinak, ale zase – tento výklad je nejpravděpodobnější a je v symbolické textuře knihy Jób nejprůměrnější. „Nemilánek“!

Třetí je צופר Sófar – česky „cvrlikač“. Sófar (s cádé na začátku) znamená cvrlikání ptáků, pták se řekne hebrejsky צפור sippor. Může pak se cvrlikat líbezně i nelíbezně. Líbezně asi „cvrlikala“ Mojžíšova manželka Sippora – ptačice či Cvrlikalka. Kdežto nelíbezně cvrlikal zřejmě Sófar – doslova participium, ten cvrlikající. Jak by ne – měl by příteli v bídě mluvit k srdci, a on mu zatím cvrliká do ouška: Tys tajný bídák, Bůh tě zpraží! Věru povzbudivé a milosrdné. I ta jména jejich původu mluví: Elifaz je Témanský – Jižan, tedy z kraje, odkud přišli Sabejci čili Šebovci na Jóbův dobytek. Bildad je Šuchský. Toto jméno není sice zcela průhledné, ale slovník vlastních jmen od A. Jonese je vykládá jako poklesnutí, tedy Bildad Pokleslý. Snad. Poslední Sófar má jméno původu – Noamský – jasné. Kde přesně leželo, také nevíme, ale význam má jednoznačný – je to česká „Líbeznice“. Cvrlikač z Líbeznice – to je jméno do románu! Hebrejský slovní kořen נעם naam znamená oblažovat nebo být líbezný, a to asi i dosti povážlivým způsobem, vzpomeňme na proslulou „oblažovačku“, sestru Tubalkainovu, Noemu (4,22). Ještě příznačnější jsou „zahradky rozkoše“ či blaženosti – božiště boha Adonise, o nichž píše Iz 17,10 „sadba rozkoše“. Takže není všechno zlato, co se trpí, třeba se to leskne. Jakýsi obrat přináší až třetí přítel – Elíhú. Už jeho jméno je jiné. Znamená v překladu „Bůh můj (je) On!“ Kdo On? Jistě ten, který sám všechno činí časem svým (Kaz 3,14) a dává čas pláče i čas radosti. Elíhú neukazuje přímo na moudrost Hospodinovu, ale ukazuje na hranice moudrosti lidské, kterou tak vydatně a neblaze zastupují první tři přátelé. Je příznačné, že pochází ze Sýrie (Jb 32,1-6) jako rod Abramův. Ram se vykládá jako Aram. Oč vlastně jde ve svědectví tohoto čtvrtého a zcela zvláštního „Jóbův přítel“? Vynořil se zčista jasna, nepřišel s prvními třemi. Ukazuje zvláštním, naléhavým způsobem k Boží svrchovanosti

a nevystižitelnosti. Tento důraz je ovšem jen polovina biblického poselství. Jeho druhá půle hovoří o Bohu milosrdném. Sice svrchovaném, ale zároveň milosrdném. Sice nekonečně vyvýšeném, ale přece sklánějícím se k nám. Vědět o tomto Božím sklonění je výsada Izraele. To zde – i v Elihuových řečích – zůstává zatím za obzorem. Člověk se nemůže sám ze sebe dobrat milosrdného Boha. Jestliže se však pokorně skloní před posledním tajemstvím, stojí na prahu poselství o Bohu svrchovaném. A to je místo Jóbova přítele Elihu. Elihu nedokáže Jóbovi zřetelně vysvětlit, proč Jób trpí. Cestu Beránkovu nevidí, ale ví, že jsou věci, které člověk sám ze sebe nemůže pochopit. Už to je mnoho. Tak i když ještě neslouží Jóbovi přímo k víře, slouží mu k pokoře. To je zde něco zcela závažného. A tím jsme zároveň na počátku posledního třetího oddílu výkladu o Jóbovi.

3. Poselství

Jak to vlastně vše končí? Mohlo by se říci: Jóbovou rehabilitací, ale není to dost přesná a zřetelná odpověď. Vypadá to, jako by Bůh dal Jóbovi za pravdu, protože se mu Jób vzpíral. Do jisté míry je to správné: Jób neuhnul do žádného levného kompromisu, v němž by si nechal něco namluvit nebo sám sobě něco namluvil.

Jádro věci však je jinde, totiž v tom, že Bůh nežádá na člověku řešení, ani mu je nedodává, nýbrž čeká pokoru. Elihu to už naznačil (33,22): Všemohoucí netrápí. Trápíme se sami, dokud nemoudře trváme na tom, že naše utrpení patří jen nám, nám samojediným, a musí proto mít pro nás smysl. Nebo: pro nás především. A ono má zatím – chcete-li: nejdřív – smysl pro ty druhé: Jedni druhých břemena neste!

Jsi-li zajat sebou samým, nemůžeš to rozpoznat. A pak je tu jediné možné východisko – pokora či jinak řečeno pokání, změna mysli a konec soběstřednosti. To je první krok k sebeodevzdání do Božích rukou, první vykročení na cestě sdílení a lásky, která je cestou vykoupení a vysvobození.

Dá se to pro přehled shrnout do dvou kroků. Ten první je v tom, vědět, že sám ze sebe a sám u sebe tomu přehlbokému tajemství Utrpení nerozumím. Prostě vědět a přiznat si, že Utrpení je Tajemství. Ten druhý krok pak spočívá v tom, umět počkat – bez vzdoru a spěchu – až nám toto Tajemství otevře Bůh sám. A on nám je otevírá sdílením. Sdí-

lením uvnitř Izraele – to je cesta Beránkova, sdílením s trpícím Beránkem, jak nám o tom vypravuje Nový zákon.

A pak zbývá otázka pro Jóba i pro nás: Jsi hotov to přijmout? Jób odpovídá klíčovou statí celé knihy: (Jb 42,1-6): V. 2: Uznávám, že všechno můžu – jsi svrchovaný V. 3: Hlásal jsem, čemu jsem nerozuměl – co mne přesahovalo. Lidské úvahy o utrpení a jeho smyslu jsou z vyššího, Božího hlediska „zatemňování rady“ (Kral.), věc „nad lidskou postižitelnost“. V. 4: Oč jde, je udržení kontaktu mezi člověkem a Bohem. Příklad: Ježíš na kříži se od Boha neodvrací, nýbrž ptá se ho, byť v úzkosti a velkém trápení, k čemu je to vše dobré. Jeho dotaz je modlitbou a jeho modlitba je dotazem – jde o to, zůstat v rozhovoru. V. 5: Jób vyznává, že nyní Boha vidí. Jak? Vidí ho ovšem v akci, ne jeho vzhled. Vše, co se při Jóbovi dalo, byla Boží akce, z níž lze vidět, jaký Bůh jest, ne jak vypadá. Příklad: Je tu Jan 14,8-10. Filip chce na Ježíši, aby jim ukázal Otce. Ježíš říká: Kdo vidí mne (jednat), vidí (jednat) Otce. Otec činí (skrže mne) skutky, tak jej lze vidět. V. 6: Jób lituje – trvá v pokání, nezpychl. Želí toho v prachu a popelu. Není jiný postoj před Bohem než pokora, nadějná pokora a pokorná naděje.

A jsme na konci: zdá se, že v 42,4 Jób prosí o odpověď. Ale nejde o definici smyslu utrpení, kterou by si mohl zapsat do sešitu a odnést domů, nýbrž

o to, aby mu Bůh odpovídal, aby s ním zůstal v rozhovoru.

I my se ptáme: Už Bůh odpověděl? Ano, ale asi bude lépe říci: Začal odpovídat a ještě odpovídá – nám křesťanům zvláště zřetelně Kristovým příběhem, z něhož tuto odpověď můžeme a smíme stále znovu odečítat.

Nicméně – namítnete mi možná – lze tu „odpověď“ či raději toto odpovídání nějak alespoň opsat, naznačit, přiblížit? Pokusím se o to. Dá se to říci dost obecně: Cesta do výšin vede hlubinami. Per aspera ad astra. Nebo: Do nebe hrobem, do slávy sebezmařením, do života smrtí. Je to cesta paradoxu a nejzřetelněji ji vyznačuje kříž. Vezmi kříž svůj a následuj mne Je to poselství velikého hymnu (Fp 2,5-11). Kristus je vtělení – ztělesnění – této cesty (chcete-li archetyp), křesťan by měl být jejím malým modelem. To je smysl obratu „v Kristu“.

Ale řekněme si to ještě jednou docela prakticky pro život: Odmítané utrpení ničí, přijímané proměňuje. Výhnout se mu nelze, ale v síle Ducha lze z něho učinit „dopravní prostředek“ do Božího království. Nejde o to, utrpení vyrábět a množit, nýbrž přijímáním překonávat a překračovat. Duch je, který oživuje, tělo nic neprospívá.

Prof. ThDr. Jan Heller, autor je emeritní profesor Starého zákona na Evangelické teol. fakultě v Praze

foto Vojtěch Vlk

ŽIDOVSKÁ SVATBA

Milé rodině Gotmanových a mladému páru Chanitě a Gilovi,

rád bych vám z hloubi srdce poděkoval za to, že jste se obtěžovali mě pozvat, abych uspořádal sňatek (חופה CHUPA) a zasnuby (קידושין KIDUŠIN) našich drahých – Giliho a Chanity. Nedovedete si představit, jakou jste mi udělali radost, nakolik jste posunuli kupředu mne i mou rodinu poté, co jsem ne z vlastní viny strávil čtyři roky v ústraní. Necht' H-din splní v dobrém všechny prosby vašeho srdce.

Po cestě domů jsem si vzpomněl, že jsem vám nedal papír, na kterém jsem měl sepsaný celý obřad. Stalo se tak proto, protože nevyšel ten nápad se zpěvem a požehnaním. Myslím, že „mláďa“ má pravdu. Byla to vaše svatba. Cítili jste, že jedinou věcí, která vám nejvíce udělá radost, by byla tato: co možná nejvíce tancování. Bylo to správné, neboť naší micvou – jak svatebních hostů, tak i rodičů! – bylo „rozveselit ženicha a nevěstu“. Budu citovat samotnou tradici: Každý, kdo rozveseluje ženicha a nevěstu, jako by znovu postavil jednu z trosek Jeruzaléma! (תלמוד Tal-mud.)

Proto jsem se rozhodl sepsat celý průběh obřadu, který se uskutečnil v Muzeu Erec Jisrael, ve středu večer, šestnáctého dne měsíce טבת TEVET (psáno bez matres lektionis: = טבת „TOVOT“, česky „dobrota“), roku ה'תשס"א TAV ŠIN SAMEKH ׀ ALEF = 5761 od Stvoření světa, desátého ledna 2001:

Před obřadem se uskutečnilo podepsání manželské smlouvy (כתובה KETUBA). Ta je sepsána v palestinské *aramejštině* s trochou hebrejštiny! V zásadě by měla být podepsána po zasnubách. Ale pro ulehčení obřadu se to podle aškenázského zvyku koná zde, ve zvláštní místnosti, za předem známé podmínky, která stanovuje, že tato manželská smlouva nabude právní platnosti až *poté*, co ji ženich předá své ženě pod svatebním baldachýnem. *Před tímto* předáním probíhá ještě nasazení zasnubního prstenu před podepsanými svědky. Seděli jsme ve zvláštním pokoji: po mé levici ženich, po pravici jeden ze svědků (náhodou to byl kohen, proto podepisoval jako první, neboť „kohen má přednost ve všem, co se týká svatosti“). Po levici ženichově seděl druhý svědek. Nevěsta, otec ženicha, otec ne-

věsty i obě matky byly rovněž přítomni. Ženich *jmenuje* oba svědky. Přečetl jsem jim smlouvu, která zněla následovně:

„Pátého dne, šestnáctého dne měsíce טבת TEVET, roku pět tisíc sedm set šedesát jedna po Stvoření světa, podle počítání let, které počítáme zde v Tel Avivu, svatém městě (v Izraeli se píše o každém městě, že je „svaté“, neboť celá izraelská země je svatá), dosvědčujeme (tzn. svědci, pouze a *výhradně oni* „dělají“ tuto listinu), že tento mladík (tzn. jedná se o jeho první manželství), ženich Gil Sason, syn Izákův, řekl nevěstě (Aškenázové píší „panna“) Chanitě, dceři Jákoba: „Buď mi ženou podle náboženství Mojžíšova a Izraele.“ Stejně tak dosvědčujeme, že se před námi zavázal, že ji bude živit a opatrovat, uspokojovat všechny její potřeby, včetně *manželského styku*, a všechny jiné závazky, které vzal na sebe. Také se zavázal částkou „200 zuzů“. K této částce se musí zavázat na základě Tory! Dohromady s přídatkem k manželské smlouvě כתובה תוספת „TOSEFET KETUBA“ a darem rodičů נדוניה „NEDUNJA“ (věno) se manželská smlouva navyšuje na 180 tisíc šekelů, které jí dá, pokud se s ní rozvede, nebo jí je dají jeho dědicové, pokud po něm odovdí. Dosvědčujeme, že nevěsta souhlasila.“

Dále jsou sepsány další podrobnosti posilující právně a majetkově platnost listiny a závazků, které se v ní nacházejí. Nato svědkové vezmou z ženichovy ruky kapesník a prohlásí, že „převzali od něho majetek (קינין KINJAN)“. Pak se svědkové „zavázali čestným slovem a vztažením paže k ženichovi“ (תקעו כף TAQÚ KAF), tzn. podali si s ním ruce a poté podepsali smlouvu. Podpis ženicha *není nutný*, přesto bývá zvykem, že také on se podepíše. Já jsem dovolil, aby se podepsala i nevěsta.

Funkce svědků je integrální a *nutná*. V podstatě bez nich není manželská smlouva, není sňatku a zasnub. Není ani potřeba, *aby rabín* uspořádal obřad!!! Úkolem rabína je *pouze* dohled nad tím, aby svědkové byli k tomuto účelu způsobilí: zachovávali micvot a byli bez příbuzenského poměru. Rabín dohlíží, aby manželská smlouva byla řádně sepsána, bez chyb a nedopatření, které by ji mohly

foto Vojtěch Vlk

zneplatnit. Stará se také o to, aby prsten byl od ženicha. Do jeho kompetence rovněž patří, aby veškeré drobnosti průběhu obřadu proběhly, jak se patří. Proto je právně dáno, že vždy musí být přítomen rabín znalý halachy, aby dohlížel, v zásadě řídil všechny obřady. Jeho autorita spočívá ve znalosti halachy a zvyků. Přesto není tím, kdo provádí zasnuby (hebr. „posvěcuje“). Ženich si posvěcuje nevěstu sám za jejího souhlasu, rozumí se za účasti svědků, které ženich jmenoval za tímto účelem, „vyčlenil“ je ze zbytku shromáždění, ve kterém jsou svědci nezpůsobilí.

Ženicha a nevěstu jsem uvítal vlastní variací verše z לכה דודי לקראת כלה „LECHA DODI LIKRAT KALA“ (česky: Pojd' nuže, můj milý, vstříc nevěště), který se zpívá večer o šabatu. Toto je má vlastní variace:

בואי בשלום עטרת בעלה
בגיל בששון בשמחה ובצהלה
תוך אמוני עם סגולה
בואי חניטה באי כלה
בואי חניטה באי כלה

לכה דודי לקראת כלה
פני כלה נקבלה

לכה גיל ששון לקראת כלה
פני חניטה תקבלה

BOI VEŠALOM ATERET BAALAH
BEGIL BESASON BESIMCHA UBECACHALA
TOCH EMUNEJ AM SEGULA
BOI CHANITA BOI KALA

LECHA DODI LIKRAT KALA
PENE KALA NEKABELA

LECHA GIL SASON LIKRAT KALA
PENEJ CHANITA TEKABELA

*Vejdi v pokoji koruno svého manžela
s Gilem Sasonem (česky „Veselým“)
s radostí a plesáním
mezi věrné lidi zvláštního vlastnictví
vejdi Chanito, vejdi nevěsto.*

*Pojd' nuže, můj milý, vstříc nevěště
uvítejme nevěstu.*

*Pojd' Gile Sasone vstříc nevěště
uvítej Chanitu.*

Jako první vešel ženich v doprovodu svého otce po pravici a otce nevěsty po levici (podle aškenázského zvyku drží otcové i matky hořící svíce) pod **svatební**

baldachýn, který symbolizuje jeho dům. Požehnal jsem ho veršem z knihy Rút. Slovy, kterými lid i starší žehnali Boazovi, když si bral za ženu Rút, matku království domu Davidova:

„Kéž dá H-spodin, aby žena, která přichází do tvého domu, byla jako Ráchel a Lea, které vzbudovaly dům izraelský, a počínej si zdatně.“ Rút 4,11.

Když Gil vystupoval zpod baldachýnu vstříc nevěště, požehnal jsem jí veršem, kterým byla požehnána Rebeka, když přicházela ze Zaříčí do země kenaánské za svým ženichem, naším otcem Izákem:

„Sestro naše, buď matkou nesčíslných tisíců, tvé potomstvo ať obsadí bránu těch, kteří je nenávidí.“ 1. Mojž. 24, 60.

Dříve než ženich zakryl tvář nevěsty, zarecitoval jsem úryvek z Talmudu: „Rabi Jehuda pravil: „Je zakázáno muži se

Nevěsta vešla pod baldachýn v doprovodu své matky po pravici a matky ženicha po levici, zatímco obě matky držely hořící svíce. Svíce jsou symbolem dvou duší, které se zde znovusjednocují – „potom, co Nebesa rozhodla o tomto svazku, 40 dnů před počítím“ – traktát Sota 2. Stejně tak symbolem svíce šabatu, který je cílem všeho, je „pokoj domova“. Nevěsta pak obchází ženicha třikrát: památka na tři dny, během nichž lid Izraele tábořil kolem hory Sinaj před darováním Tory. Právě manželství bývá srovnáváno s tímto darem. (Toto je aškenázský zvyk, někteří jsou zvyklí obcházet sedmkrát.)

Pod baldachýnem jsem pronesl požehnání בורא פרי הגפן „BORE PERI HAGAFEN“ (jenž jsi stvořil plod vinné révy) nad **prvním** pohárem **zásnub** (קידושין KIDUŠIN). Pak přichází samot-

foto Vojtěch Vlk

zasnoubit se ženou (posvětit ženu,) dokud ji neuvidí!“ Ženich zvedl závoj z její tváře, aby se podíval, jestli mu „nezaměnili“ nevěstu. Nato znovu zakryl její tvář (tak to má být až do konce obřadu). Přikrytí tváře je symbolickým úkonem: „Vložil jsi ji pod svá křídla“, tzn. **pod baldachýn**. Tehdy jsem jí požehnal tradičním požehnáním, kterým žehnáme našim dcerám každý večer o šabatu: „Nechť tě B-h učiní takovou, jakou byla Sára, Rebeka, Ráchel a Lea!“

Pohár, kterým jsme posvětili pár, je pohár dědečka, rabiho Sasona, kterého Gil měl velmi rád. Vládl mezi nimi silný vztah. Po něm byl také i pojmenován – Gil Sason.

né požehnání zásnub: „Požehnaný buď H-spodine, náš B-že, Králi světa, který jsi nás posvětil svými příkazy, zapověděl nám smilstvo, zakázal, abychom si brali již zasnoubené, dovolil nám ty, které si můžeme vzít prostřednictvím sňatku a zásnub. Požehnaný jsi H-spodine, který posvěcuješ **svůj lid sňatkem a zásnubami**.“ Shromáždění odpovědělo po každém požehnání „Amen“. Pak jsem nechal ženichova **otce**, aby dal napít ženichovi, stejně tak nevěstinu **matku**, aby dala napít nevěště z kalicha. Po tomto aktu se ženich i nevěsta stále ještě nacházejí v opatrovnictví svých **rodičů** a tento úkon symbolizuje starost rodičů o živobyty svých dětí

do té doby, dokud nebyly zralé, aby vstoupily do manželství. Od nyní to bude již povinností manžela.

Hned poté jsem se ženicha zeptal, jestli je to jeho prsten a zda ho koupil ze svých peněz. Odpověděl „ano“ a svědkové prověřili a prokázali, že prsten má vskutku „hodnotu drobné mince (פרוטה PERUTA)“ (Mišna, traktát Kidušin, kap. 1.)

Nato se Gil zasnoubil s Chanitou (doslova posvětil si ji). Dříve než jí nasadil prsten, řekl jí: „Hle, jsi mi zasnoubená (posvěcená) tímto prstenem podle náboženství Mojžíšova a Izraele.“ Pak ji hned před svědky nasadil prsten, pravou rukou na ukazováček pravé ruky (prst hned vedle palce, aby bylo všem zřejmé, že je zasnoubená), jako znamení zasnoubení (nikoliv jako dar!). Nato svědci prohlásili: „Zasnoubená, zasnoubená!“, aby se věc stala veřejnou.

Veřejně jsem přečetl manželskou smlouvu a zeptal se ženicha a nevěsty, zda souhlasí s obsahem. Oba souhlasili. Nato odevzal Gil manželskou smlouvu jakožto „listinu svých povinností“ Chanitě, která prohlásila: „To je moje!“ (míněna smlouva jakožto i zasnubní prsten, nepochybně však také ženich).

Nyní, během malé přestávky, která je během sedmi požehnání, jsem požehnal pár i rodinu následovně:

Rád bych ještě připomenul slova, která mi Chanita ráno nadiktovala: „Škoda že zde není dědeček Palati. Jeho duch nás ale stále inspiruje tvůrčí silou – abychom byli moudřími lidmi a rodinou a abychom dokázali rozdávat lásku.“ Potud slova Chanity.

Pak jsem dodal: Je třeba, abychom vzpomněli na ty, kteří zde nejsou s námi fyzicky. Podle tradice jsou zde s námi a žehnají vám: dědeček Sason Siman-Tov, který vedl pohřební bratrstvo (חברה קדישא CHEVRA QEDISHA) sefardské komunity, byl vedoucím náboženského sdružení pro dobročinné účely arbalské komunity (židovská komunita z iráckého Kurdistanu) v Jeruzalémě před vznikem státu i po něm. Také vzpomenu dědečka a babičku z domu Gutmanových, (Eleazara) Leizera Leiba a Ernestinu, necht' požívají pokoje. Chtěl bych popřát zdraví, dlouhého věku a spokojenosti z vnoučat babičce Sáře, Magdě a Ernestovi a dědečkovi Geršonovi. Nakonec požehnám mé tetě, sestře mé matky, tetě Risi-Róze. Necht' jsou všichni spokojeni ze svých potomků a necht' pokoj přebývá v jejich rodině.

Páru jsem žehnal veršovaně (je to můj dodatek, který ale vysvětluje různé zvyky, které jsou v textu):

*Necht' přijímají rozkoš jeden od druhého navěky
necht' vládnou v jejich domové radost po všechny časy*

*Domov, který dnes vystavět se chystají
necht' naplní se rychle jásetem dcer i synů*

*Láska rodiny, národa i vlasti – toť jejich právo
Proto nyní, H-spodine, požehnej je!*

*Manželství srovnáváno bývá s darem Tory
neboť tehdy se H-spodin stal světlem našeho národa
Svatba srovnávána bývá se sjednocením Adama i Evy
neboť zdá se – tenkrát nejlépe věděli – co láska je*

*Proto milí rodiče, sestry i bratři
i všichni, kdo přišli jste z krajů vzdálených*

*Necht' se vám dostane radosti jako Evě s Adamem
štěstí spojení Tory a lidu*

Před sedmi požehnáními, která jsou již vlastně aktem sňatku נישואין „NISUIN“ se ženich zahalil do nového modlitebního pláště a pronesl požehnání: „Požehnaný jsi H-spodine, náš B-že, Králi světa, který jsi nám dal dožít, zachoval a dal nám dojít tohoto času“. Míneň je nový modlitební plášť, jakož i jeho nová manželka. Pak jsme do téhož talitu zahalili jeho i nevěstu. Toto je sňatek podle sefardské halachy. Rovněž podle prastarého středoevropského zvyku se ženich zahaluje do modlitebního pláště, někdy i oba. Na této svatbě jsem spojil halachu (i zvyklosti) Aškenázů i Sefardů (lépe řečeno: orientálních komunit), neboť otec ženicha pochází z iráckého Kurdistanu. Ve věci komunit Izraele hraje zásadní roli strana otce. Původ nevěsty je v Rumunsku.

Naplnili jsme **podruhé** kalich, tentokrát kalich **CHUPY** – aktu **sňatku**. Nyní jsem začal zpívat sedm požehnání:

1. Požehnaný jsi H-spodine, náš B-že, králi světa, který jsi stvořil plod vinné révy.

2. Požehnaný ..... světa, který jsi vše – stvořil ke své slávě.

3. Požehnaný ..... světa, který jsi stvořil člověka.

4. Požehnaný ..... světa, který jsi stvořil člověka, aby byl tvým obrazem, na obraz tvé podoby a učinil mu ze sebe samého věčný domov. Požehnaný jsi H-spodine, Stvořiteli člověka.

5. Prevelice se rozvesel a rozraduj neplodná, když se tvoje děti (rychle) a radostně uprostřed tebe shromáždí. Požehnaný jsi H-spodine, který přinášíš Siónu radost prostřednictvím jeho dětí (dosl. „jejich dětí“, Sión je v hebr. rodu ženského).

6. Prevelice rozraduj tyto milované přátele (zde jsem se obrátil přímo na ženicha a nevěstu), tak jako jsi činil radostným Tvé stvoření v zahradě Eden. (Toto požehnání jsem zpíval podle rodinné melodie, staré asi 150 let. Hudebně nadané shromáždění se radostně a nádherným způsobem přidalo zpěvem la... la... la... a opakovaním závěru „v zahradě Eden“.)

7. Požehnaný ..... světa, který jsi stvořil veselí a radost, ženicha i nevěstu, veselost, bujaré prozpěvování i štěstí, lásku, bratrství i přátelství, H-spodine, náš B-že, necht' brzy zazní v judských městech i prostranstvích Jeruzaléma: hlas veselí a radosti, hlas ženicha a hlas nevěsty, hlahol jásetu ženichů prostředřed svatebního baldachýnu a melodie mládevců zprostřed hostiny. Požehnaný jsi H-spodine, jenž přinášíš radost ženichovi a nevěstě. (Podle sefardského zvyku jsem přidal: „i štěstí!“.)

Nyní jsem pokynul ženichově matce, aby dala nevěstě Chanitě napít z kalichu, a nevěstině otci, aby dal napít ženichovi Gilovi. Toto symbolizuje, že ženich i nevěsta se stávají synem a dcerou ve svých nových rodinách. Ženich pak dá napít nevěstě, aby tak dal najevo, že se od této chvíle ujímá svých povinností ji živit a starat se o ni. (Můj dodatek: také nevěsta dává napít ženichovi, neboť i ona se ujímá části jeho povinností.)

Protože se pod svatebním baldachýnem nacházel i kohen, poprosil jsem ho, aby vztáhl ruce a požehnal pár kněžským požehnáním: Ať H-spodin ti žehná a chrání tě, ať H-spodin rozjasní nad tebou svou tvář a je ti milostiv, ať H-spodin obrátí k tobě svou tvář a obdaří tě pokojem. (4. Mojž. 6,24-26.)

Rozbíjení skleničky (sklenička zabalená do šátku, nikoliv kalich) je symbo-

lem „památky zničení Jeruzaléma“, „naší svrchované radosti“, nebo, jak my Aškenázové říkáme, „necht' je brzo vybudován Jeruzalém“.

Tímto aktem chceme na každé svatbě konané v izraelském národě vyjádřit naši naději a hlubokou víru v *budoucnost* našeho národa na základě obdivu a úcty k jeho nádherné minulosti. Tím že se manželským svazkem spojuje další pár, rozbíjíme v zásadě další ze „skleniček plných hořkosti a hněvu“, které nás provázely po stovky let a jež nám dávaly dostatečný důvod, abychom nepřiváděli na svět nové generace „podle náboženství Mojžíšova a Izraele“. Mohli jsme se asimilovat, ztratit naději na znovuvybudování Izraele v jeho vlasti. Podstatou vzniku nové rodiny, zaslubující trvání národa, je „*vystavění*“ ještě jedné z trosek Jeruzaléma“. To je snad důvodem pro to, proč lidé vůbec přicházejí na svatbu. Proto, aby „rozveselili ženicha a nevěstu“ a popřáli jim ve chvíli, kdy se rozlehne zvuk praskajícího skla: מוֹזַל טוֹב „MAZAL TOV!“ – „hodně štěstí!“ (Toto je můj vlastní výklad.)

Ženich říká: „Jestli Jeruzaléme na tebe zapomenou, ať mi má pravice sloužit zapomeně. Ať mi jazyk přilne k patru, nebudu-li si tě připomínat, nebudu-li Jeruzalém považovat za svou svrchovanou radost.“ (Žalm 137, 5-6.) Pak rozbije skleničku, následuje מוֹזַל טוֹב „MAZAL TOV“ a konečně... „YOU MAY KISS YOUR BRIDE!“

Potom uvedou svědkové ženicha a nevěstu do „zvláštní místnosti,“ je to pokoj,

ve kterém jsou ženich a nevěsta ponecháni o samotě na krátkou chvíli za účelem pohlavního spojení (čas, který by měl postačit teoreticky – žel ne prakticky – k souloži vycházející z micvy). Svědkové pokoj prohlédnou, jestli se v něm náhodou nenachází někdo jiný (např. novinář), pak čekají za zavřenými dveřmi pět šest minut a tím končí jejich úkol. Podle aškenázské halachy je toto *sňatek* – ה' פ' ה' „CHUPA“. Rabín musí dohlédnout, aby tento akt byl řádně vykonán.

מוֹזַל טוֹב MAZAL TOV!

Poznámka: Sňatek (חופה CHUPA) jsme provedli ve shodě se všemi tradicemi: 1. zakrytí obličeje nevěsty ((všechny tradice), 2. společné přebývání pod baldachýnem (podle všech tradic), 3. zahalení páru do modlitebního taláru (podle sefardské tradice), 4. místnost, ve které dochází k pohlavnímu styku (podle aškenázské tradice).

Opět vám všem mnohokrát děkuji. Děkuji rovněž i za pozvání mých synů a rodiny Gadotových. S vroucími polibky pro mou drahou tetu Chanci,

váš Miki Dushinsky

Dr. Michael Dushinsky, autor je ortodoxní rabín z Izraele působící v Čechách a na Moravě (přeložil Mgr. David Biernot)

(fotografie v textu jsou z přednášky SKŽ „Židovská svatba“ konané 7. 2. 2001 na UK-ETF)

foto Vojtěch Vlk

Pohlazení

Bolest, láska, poslání – to jsou velká slova, ale jako posádka bez lodi či poušť bez oázy, stejně tak je nesmyslný život bez pohlazení, jako horská louka bez pasoucího se stáda, jako noční nebe bez hvězd, stejně tak zoufale prázdný je život bez pohlazení, jako spálená mūra třepotající se v lampě stejně tak je bolestný život bez pohlazení, proto čekám, čekám tak, jak čeká noční strážný na svítání, jako čeká oáza na karavanu tak čekám já na tvé pohlazení, proto čekám, kdy mé čelo ovane vánek vystupující z údolí, proto čekám, kdy mě obejměš, kdy přikážeš být své lásce se mnou, proto volám: kolik ještě zbývá z noci kdy přijdeš se svou záliskou vonných masť, vždyť chci jen tvé pohlazení...

Jiří Klimeš

KŘESŤANSKÁ SVATBA

Ve všech kulturách vznikalo současně s vývojem právního řádu také institucionalizované uzavírání manželství. Při zkoumání vývoje obřadů manželství je zřejmá jejich proměna v souvislosti s místními zvyky a právními názory příslušné oblasti a doby¹. Křesťanství se na počátku své existence šířilo především v prostoru kolem Středozemního moře, a proto při vzniku liturgického ritu uzavření manželství, který začíná ve 4. století, můžeme sledovat vlivy různých antických společenských tradic a předkřesťanské symboliky, které tvořily rámec obřadu², ovšem s vyloučením jednoznačně pohanských prvků, jako byly oběti nebo dotazování orákula. K pochopení západní křesťanské tradice je tedy nezbytné si nejprve povšimnout způsobu uzavírání manželství mezi křesťany v prvních stoletích existence církve³.

Z právního hlediska se tehdy všeobecně uznával názor, vyjádřený Ulpianem (+288), že základem pravého manželství je vzájemný souhlas (consensus). Názor, že manželství je „consensus, non concubitus“, přešel také do Justiniánových Digest⁴. Platnost manželství vyžaduje také odpovídající věk, souhlas rodičů a absenci překážek (např. příbuzenství nebo již uzavřené manželství). Totéž platí i pro zasnuby⁵, které římské právo striktně odlišuje od manželství. Právní důsledek manželství ovšem nebyl vázán na žádnou slavnost.

Římská svatba se odehrávala ve třech fázích. První bylo oblečení nevěsty, její ozdobení květinovým věncem a zahalení do závoje vdaných žen, nazývaného flammeum, tmavě žluté barvy s červeným nádechem⁶. Předání závoje mělo takový význam, že výraz „nubere“ (zahaliti) dostal stejný význam jako „vdát se“. Výměna souhlasu se konala ráno v domě snoubenky. Nejdříve pronuba, vdaná žena s čestnou funkcí, představila snoubence, následoval dotaz haruspikům a byla přečtena svatební smlouva (tabula nuptialis). Po vzájemném souhlasu (podle staré římské formule Ubi tu Gaius, ego Gaia) následovalo odevzdání snoubenky manželovi skrze podání rukou (dexterarum iunctio). Po oběti přednesené domácím bohům následovala svatební hostina. Třetí, závěrečná fáze spočívala ve večerním svatebním průvodu, provázeném zpěvy a voláním, do domu muže⁷.

Křesťané neměli v prvních stoletích žádný zvláštní ritus ani předpisy, takže

foto Vojtěch Vlk

foto Vojtěch Vlk

autor listu Diognetovi z počátku 3. století mohl napsat, že „křesťané se žení a vdávají jako ostatní“. Ambrož později říká, že manželství se uzavírá smlouvou (facit coniugium pactio coniugalis), z čehož vyplývá, že křesťané se drželi římského práva. V souvislosti s tím uplatňovala církev některé své mravní požadavky, především zákaz rozvodu. Aby byly zajištěny mravní předpoklady uzavření manželství, píše Ignác Antiochijský již na počátku 2. století: „Sluší se, aby muži a ženy, kteří vstupují do manželství, uzavírali svůj sňatek s dobrozdáním biskupa, aby bylo jejich manželství uzavřeno v Pánu a ne z vášně.“⁸

I když zpočátku tedy ještě neexistovala liturgická forma uzavření manželství, byli

si křesťané vědomi, že tento úkon získává skrze jejich křest jinou hodnotu, že svůj svazek uzavírají v Kristu ve smyslu učení sv. Pavla podle předobrazu spojení Krista a církve. Tento názor nacházíme nejenom v Tertullianově pojednání „Ad uxorem“, ale i ve výtvarné podobě, kdy Kristus je na místě pronuby.

Liturgická podoba křesťanského uzavření manželství se jen velmi pozvolna vyvíjela do dnešní podoby. Od počátku 5. století byla svatba spojena s bohoslužbou, při níž byla nevěsta zahalena podle římského zvyku do závoje (velatio nuptialis), na Východě byli zase snoubenci „korunováni“⁹. Ve Španělsku a Galii žehnal kněz ložnici novomanželů (benedictio in thalamo)¹⁰. Protože k uzavření

manželství je třeba svobodného vzájemného souhlasu manželů, začala si církev všimnout této otázky. Nejsilnější zárukou byla přítomnost jejího zástupce (in facie ecclesiae), a proto se šířil zvyk, že potřebný souhlas byl vysloven před eucharistickou slavností, při níž došlo i k žehnání nevěsty. Je jisté, že první křesťané, vzešli z židovství, zachovávali prvek svatebního požehnání (berachot), modlitbu, která po právně uzavřeném manželství velebí a chválí Boha a vyprošuje pro tento manželský pár pomoc. Základní struktura židovsko-křesťanské modlitby je poděkování Bohu za dosavadní spásné konání (anamnese) a prosba o jeho přispění i do budoucna (epiklese)¹¹. Požehnání nevěsty se v římském misálu udrželo jako vložka po Otčenáši až do reformy v roce 1970.

Úplný popis starokřesťanských obřadů podává papež Mikuláš I. (858-867) v 9. století. Jedná se v podstatě o antické obřady přetvořené v křesťanském duchu. Mluví se zde také zasnubách a zasnubním prstenem (tentokrát již zlatém, původně to byla vlastně zástava, arrha), který se podle germánského práva stává již prstenem svatebním. Podle římského rituálu navlékal původně prsten pouze ženich nevěstě. Oboustranná výměna prstenů se objevuje až v 11. století v byzantském svatebním obřadu. V Evropě se objevuje vzájemná výměna prstenů v souvislosti se silnějším vědomím závazku věrnosti i u mužů. Podle staré formule si říkali snoubenci při výměně prstenů: „De isto anulo te sponso, et de isto auro te honoro, et de ista dote te doto“ (Tímto prstenem si tě беру, tímto zlatem tě uctívám, tímto darem tě obdarovávám)¹².

Mgr. Ondřej Bastl, přednáší církevní dějiny na univerzitě J. E. Purkyně

1) K dějinám svatebního obřadu v Evropě viz např. Jean Claude Bologne, Svatby, Volvox Globator, 1995.

2) Srov. Aimé-Georges Martimort, Handbuch der Liturgiewissenschaft II. Die Übrigen Sakramente und die Sakramentalien, St. Benno Verlag, Lipsko, 1966, s. 130. Srov. též Ladislav Pokorný, Liturgika II. Dějiny liturgie v přehledu, ČKCh Praha 1976; Theodor Schnitzler, Was die Sakramente Bedeuten. Hilfen zu einer neuen Erfahrung, Herder 1983, s. 202-207.

3) Ve svém příspěvku se soustředím převážně na historickou stránku této otázky. K teologii manželství viz např. Adolf Adam, Grundriss Liturgie, St. Benno Verlag, Lipsko, 1988, s. 204-206; Wolfgang Beinert, Slovník katolické dogmatiky, MCM Olomouc, 1994, s. 348-351; Xavier Léon-Dufour, Slovník biblické teologie, Velehrad – Křesťanská akademie Řím, 1991, s. 210-213; Alois Winkelhofer, Kirche in den Sakramenten, Josef Knecht Verlag., Frankfurt, 1968, s. 241-266.

4) Srov. blíže Martimort, c. d., s. 130.

5) K historickému vývoji a dnešní podobě zasnub viz např. A. Adam – Rupert Berger, Pastoral Liturgisches Handlexikon, St. Benno Verlag, Lipsko, s. 1982, s. 533-534; A. Adam, Grundriss, s. 215n.;

6) Martimort, c. d., s. 130-131. Dále Pokorný, c. d., s. 240.

7) Martimort, c. d., s. 131.

8) Martimort, c. d., s. 132.

9) Adam, Grundriss, s. 207, podrobný popis východního svatebního obřadu přináší Martimort, c. d., s. 140-145; dále Adam-Berger, Pastoral..., s. 521-522.

10) Hermann A. J. Wegman, Liturgie in der Geschichte des Christentums, Pustet, Regensburg, 1994, s. 239; Adam, Pastoral..., s. 520.

11) Srov. Klemens Richter, Was die Sakramentale Zeichen bedeuten, Zur Frage der Gemeinde von heute, Herder 1988, s. 74-76. Zde není ovšem jasné, které požehnání má Richter na mysli (srov. heslo Kidušin in: Jaakov Newman – Gavriel Sivan, Judaismus od A do Z, Sefer Praha 1992, 87-89). K požehnání nevěsty zvl. Martimort, c. d., s. 133-137; Lexikon für Theologie und Kirche, sv. II, Herder Freiburg 1958, s. 658 (heslo Brautmesse) a s. 659 (heslo Brautsegen); také Wegman, c. d., s. 240.

12) Adam-Berger, Pastoral..., s. 453-454; Wegman, c. d., s. 240.

k obřízce zde ovšem chybí, ačkoli platí např. z 3 Moj 12,3, nebo 1 Moj 17), a to až po třech letech. Hospodinova země je pouze pro lid s Hospodinem svázaný.

Všechny kontextové náznaky, že by se příkaz o „neobřezávání stromů“ týkal i člověka, jsou však pouze nepřímé, ačkoli dokladů o tom, že stromu je člověk připodobněn, ba s ním přímo ztotožněn, je mnoho. Chceme-li svátku Tu Bi-švat více porozumět, musíme právě tyto texty vzít do úvahy. Že je člověk se stromem určitým způsobem spjat a příměr člověka a stromu byl poměrně častý, je dobře patrné zejména v těchto oddílech Tenaku: Jótamova bajka (Sd 9,8-15), podobenství o cedru (Ez 31), strom zasazený u vody (Jer 17,7-8. Ž 1,1-3), Izrael a Juda jsou dva stromy (Ez 37,16-19) a další texty (Iz 56,3. Jer 2,27. 5,14. 7,20. Pís 2,3. Pl 4,8).

Poměrně závažné svědectví o člověku jako stromu podává 5 Moj 20,19-20. Zakazuje se zde kácení stromů v dobytém městě a jako příčina je uvedeno sdělení: „protože člověk je strom pole“

כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה

(strom pole, srov. Ex 9,25. Lv 26,4. Iz 55,12. Ez 17,24. 34,27. Jl 1,12.19). Zákaz kácení, pustošení a bezhlavého vybíjení stromů (ale jen těch, o nichž je prokazatelně známo, že jejich plody sloužily k jídlu) a potažmo i lidí je možno interpretovat jako zachování určitého bohatství země, jako zajištění si potravy i jako projev šetrnosti, citlivosti a úcty k životu stromu i člověka. Je-li výpověď 5 Moj 20,19-20 o člověku, pak je tím řečeno, že právo na život má jen takový člověk, který je doslova „jedlý“. Ovšem tyto úvahy o připodobnění člověka jedlému stromu popírá překlad rabína Dr. Gustava Sichera, který uvedenou vazbu překládá jako otázku: „Což strom polní jest člověk, aby...?“ Podobně ČEP, který uvádí ve shodě se starými překlady, že hebr. ה „Há“ u výrazu „člověka“ není člen, ale tážací důrazka.

Navzdory těmto zřetelným odkazům na člověka však uvedené texty vypovídají spíše o stromu, který má být tři roky neobřezaný, což znamená, že po tři roky z něj nebude nic sklízeno ani požíváno. Čtvrtý rok se plody tohoto stromu stávají svaté, tedy určené a náležející Hospodinu. Slovo, které rabín Hirsch překládá „k chvále“, skutečně vychází ze slovesa הלל „chválit“ HLL, ale tvar zde použitý הללילם HiLLúLijm se objevuje v Tenaku pouze zde a v Sd 9,27. A sice zde ve smyslu pozitivním, kdežto v Sd v sou-

foto Vojtěch Vík

vislostech podezřelých. Je tím popsána příprava obyvatel Šekemu na uctívání svých bohů. Vzhledem ke zmínce o tom, že plody stromů náležejí čtvrtý rok Hospodinu (3 Moj 19), je zřejmě popisované opatření činěné na mladých stromech projevem určité formy desakralizace. Zdá se, že právě plody mladých stromů sloužily jako potrava těm, kdo se hodlali účastnit bohoslužby k počtě svým bohům. Možná pro sílu, která ze země vyvěrá a je v prvotinách plodů obsažena. Leč Izrael takto plody stromů užívat nesmí. Proto se stromu nesmí po tři roky dotknout a čtvrtým rokem sklídit ovoce pouze pro Hospodina (sr Neh 10,36.38). Čtyři roky je tedy jakási odvykací kúra a zábrana těm, kdo by se dostali do pokušení uctívat Hospodina modelem jednání původních obyvatel země. Stromy je proto třeba nejprve kultivovat, tedy zbavit je vlivu a významu, který měly v náboženství původních obyvatel zaslíbené země. V závěru sidry שפטים Šof'etím (5 Moj 20,19-20) je dokonce nařízeno takové

stromy, o kterých Izraelci ví, že nejsou určeny k jídlu, vykácet (sr 2 Kr 3,19.25) a zničit (rituálně!). Nešlo zřejmě o stromy neovocné, nýbrž o takové, jejichž plody se užívaly k náboženským účelům a nikoli pouze k jídlu. Proto je v závěru oddílu o neobřezaných stromech řečeno, že plody stromu lze pouze jíst (nikoli jako předzvěst bohoslužby), a to až pátý rok od jejich zasazení. Zdůvodněno je to tím, že právě takové počínání (rozuměj – jednání podle Hospodinova příkazu) zaručuje úrodu (dosl: „aby vám byla přidána úroda“). Není třeba si pojišťovat úrodu jedením ovoce mladého stromu a považovat to za bohoslužebný rituál. O tom, že to není třeba, má sadaře ujišťovat závěrečné konstatování: „Já jsem Hospodin, Bůh váš.“ Strom bude mít úrodu ne pro obřady, ale proto, že mu tuto úrodu zajišťuje právě počínání člověka stanovené Hospodinovým zákonem.

*ThDr. Jiří Beneš, autor je kazatelem
Církve adventistů sedmého dne*

ŽIDÉ A JUDAISMUS V DÍLE J. A. KOMENSKÉHO¹

Jan Amos Komenský byl bezesporu muž, kterého si můžeme postavit jako typus evropského barokového učenice nikoli zanedbatelného formátu. Jakým způsobem se asi tak všestranný člověk vyrovnával s existencí relativně silného mimokřesťanského proudu, jakým bylo židovství v době, která nám dosvědčuje na jedné straně krajní antisemitismus, na druhé straně vypjatý filojudaismus spojený se smělou nadějí na brzké přijetí křesťanství ze strany Židů?

Pro stručnost se nebudeme téměř zabývat širším kulturním kontextem. Připomeňme si jen nejzákladnější fakta, jako bylo vypovězení španělských (sefardských) Židů roku 1492 a jejich kulturní aktivita v Evropě i v Osmanské říši, rozkvět kabalistického učení Moše Cordovera (1522-1570) a Jicchaka Luriji Aškenaziho (1534-1572) prostřednictvím jejich žáků, rozšíření těchto nauk mezi západoevropskými křesťanskými učenici, pohyb aškenázských Židů v souvislosti s pogromy na západě Ukrajiny v letech 1648-57 a s tím vším související neklid vrcholící v mesiánském hnutí Šabbataje Cvi ben Mordechaj (1626-1676) v 60. letech 17. století.

Za svědky jsme si vzali Komenského spisy a v následujících řádcích se pokusíme shrnout, jakou asi vědomost o fenoménu dobového židovství v nich můžeme shledat. Šíří záběrů přitom omezíme v tom smyslu, že o Židech budeme hovořit jako o náboženské (případně etnické) skupině v období novověku (eventuálně středověku) a necháme zcela stranou historické Izraelity starověku (tj. období Starého zákona i počátku křesťanství).

Citace a zmínky roztroušené v díle našeho autora vztahující se k fenoménu židovství, který Komenskému ani nemohl být úplně neznám (v místech, kterými v životě procházel, byly v 17. století početné židovské komunity – např. v Uherském Brodě, Strážnici, Lešně a zvláště pak v Amsterdamu), dávají čtenáři tušit už při povrchním zhodnocení jakési zaujetí pro tuto problematiku. Přirozené – při obrovské šíři Komenského zájmů – nelze toto zaujetí ani přeceňovat.

1. Vystává nám tedy první otázka: Máme doložen osobní kontakt Jana Amose s příslušníky židovských komunit? Soudím, že nikoli, i když v rámci doložených styků s notorickými filosemity, jako byli lidé užšího okruhu známého polyhistora a kulturního organizátora Samuela Hartliba (+ 1662) nebo teolog Petr Serrarius (1600-1669) (mj. sympatizant a propagátor Šabbatajova hnutí), by se dala předpokládat alespoň setkání s nějakými významnými osobnostmi židovských obcí, jako byl např. Menaše ben Jisrael (1604-1657) v Amsterdamu. Ten ostatně Komenskému určitě nebyl neznám, což je snadno doložitelné přímo, ze zmínky o četbě protokolu disputace mezi uvedeným rabínem a reformovaným teologem D'Espagnetem v dopise Hartlibovi z 13. 10. 1656. Vedle toho víme, že v době, kdy Komenský s rodinou sídlil ve východopruském Elbingu (dnešní Elbląg, jde o roky 1642-48), vydala v tamní tiskárně svůj spisek *Geistlicher Jüdischer Wunderbalsam* (1646, znovu v Amsterdamu 1660 a 1664) Anna von Medem, pokřtěná Židovka, která zde popsala svá údajná vidění o obrácení Židů ke křesťanství. Pro tvrzení o nějakém kontaktu Komenského s touto ženou však nemáme doklady.

2. Jakého druhu jsou v Komenského díle odkazy popisující judaismus, jeho zvláštnosti, proudy, hnutí?

2.1 Nejstarší (z r. 1623) rozsáhlejší relací je oddíl Židé v XVII. kap. *Labyrinthu*, kde se podává pohled na židovskou bohoslužbu sice poněkud svérázně a zkresleně, avšak zdá se, že by mohl být podložen přinejmenším vyprávěním někoho, kdo synagogu navštívil nebo

navštěvoval. Následuje (v části označené marginálií *Talmudi figmenta*) mj. popis výzdoby židovských knih (živočiškové bizarních tvarů), který nás může oprávněně dovést k domněnce, že Jan Amos někdy na vlastní oči viděl iluminovaný hebrejský kodex. Drobné zmínky o synagoze, obrázce, slavení soboty a očekávání mesiáše jsou rozestry po různých jeho spisech, starších i pozdějších.

2.2 Stručná charakteristika sekty karaitů (sektu popírající talmudicko-rabínskou tradici, tehdy s významným centrem v litevských Trakai: je dobré si v této souvislosti připomenout blízkost tohoto místa vzhledem k Elbingu i fakt, že jediný karaitický spis vytištěný v 17. stol., arcibiskup bez protitalmudistické tendence, vyšel právě u Menaše ben Jisraela v Amsterdamu r. 1643), o nichž Komenský získal informace v Londýně, se předkládá v dopise přátelům do Lešna (Londýn, 18. 10. 1641). Jak známo, nauka tohoto judaistického proudu požívala sympatií části protestantských intelektuálů, a jak vyplývá z listu, také našeho učenice, právě pro odmítání talmudu a ústní tradice (to se zdálo být analogické protestantskému principu pravidla víry vzhledem k pojetí katolicismu) a proto, že karaitům byla přisuzována jistá úloha v procesu budoucího obrácení Židů ke křesťanství.

2.3 Hnutí Šabbataje Cvi ben Mordechaj² se Komenský už jako stařec dotýká na několika místech ve svých vizionářských *Clamores Eliae*. Více než kdy předtím se nám odhaluje jeho touha po příklonu Židů ke Kristu; je zde jmenován také Šabbatajův „prorok“ Nathan Benjamin Levi, rabín z palestinské Gazy. V předvečer roku 1666, který pro mnohé křesťany i některé Židy měl být počátkem „království spravedlivých“, náš učenec hodlá kontaktovat významné filology, kteří by byli s to vypracovat nový hebrejský překlad Nového zákona. I v poznámce o málo pozdější (28. 1. 1666) dává nepokrytě najevo své nadšení z brzkého shromáždění Židů pod Šabbatajem jako předzvěsti příchodu Ježíše Krista. V jiném zápisku uvažuje o sultánovi a Šabbatajovi jako o dvou

východních vladařích, kteří by měli provést velkou reformaci.

2.4 Kabala je téma, o kterém se Komenský ve svém díle vícekrát zmiňuje. V této otázce by bylo třeba pečlivě zvažovat, zda nárazky na kabalou či některé analogie s kabalistickými postupy ve spisech Jana Amose musejí nutně znamenat vliv židovské kabaly. Z jeho okolí totiž přicházelo dost podnětů pro přebírání kabalistických postupů, symboliky atd. prostřednictvím křesťanských osobností, s nimiž se přímo nebo korespondenčně stýkal nebo jejichž spisy četl. Za všechny uvedme pedagoga, teologa a básníka Johanna Valentina Andreae (1586-1654) nebo už zmíněného Petra Serraria. Kromě toho by četba hebrejských knih z tohoto oboru asi vyžadovala takovou jazykovou zběhlost, o jaké u Komenského rozhodně nemáme jistotu.

3. Tím přecházíme k nové otázce. Dá se u Komenského prokázat četba židovských autorů? Soustavná stěží. Máme však několik dokladů, kde se na ně odvolává, například v *Novissima lingvarum methodus* (1646) je zmínka o středověkém narbonnešském gramatikovi rabim Moše Kimchi (zemřel asi 1190). Jeho mluvnice mohla být Janu Amosovi dostupná (do latiny ji převěděl a tiskem v Basileji poprvé vydal r. 1536 Sebastian Münster), ale zda ji opravdu v rukou držel, s jistotou nevíme. V *Obecné poradě – Pansofii* čteme jakoby parafrázovaný citát z filozofa Moše Maimonida (1135-1204). Toto místo je zdá se (jediným?) dokladem přímé četby známého židovského autora, byť nejspíš v latinském překladu. Trochu jinak je tomu se třemi krátkými „rabinskými výroky“ v *Pansofii* (*Mundus moralis*, cap. III): nejméně dva mají původ v talmudu, ale pro všechny tři známe sekundární pramen – *Encyklopedii* Johanna Alsteda (1588-1638), učenice, jehož dílo bylo Komenskému dobře známo. Zmíněná dvě úsloví jsou obsažena také ve známé sbírce Johanna Buxtorfa *Florilegium Hebraicum* (Basilej 1648). Zdá se pravděpodobné, že takové a podobné výroky patřily v sedmáctém století k běžné mudroslovné výbavě intelektuála bez ohledu na to, zda měl nějaké kontakty se židovským prostředím. Přestože se nám zatím nepodařilo nalézt autentický citát, snad až na onen Maimonidův, prokazatelně převzatý nezprostředkováně,

přímo z knihy židovského autora, připustíme, že by Komenský měl přece jen přístup k takovým spisům a dostatečnou motivaci je číst. Dovedl se vypořádat s textem v semitském jazyce?

4. O hebrejštině se u našeho autora vyskytuje množství výroků, nárazek a zmínek. V jeho spisech máme roztroušena hebrejská slova pro doložení etymologií (některé také – půvabné a falešné – vyloudí na naší tváři úsměv: „Dicuntur haec minerae seu mineralia ab Hebraeo min et aretz, quasi dicas de terra...“ – *Physicae synopsis* 8), jako mluvnické příklady i jako pomůcku k úvahám duchovního rázu. Na několika místech (*Schola ludus* aj.) nacházíme obecnou informaci, že Hebreové píší zprava doleva, jinde jsou i obšírnější výklady, například ve čtvrté kapitole *Nejnovější metody jazyků* se praví: hebrejšтина má dvaadvacet liter, číslo jednotné, množné a dvojné, tři osoby atd. To vše spolu s dalšími výklady snad dává tušit slušný přehled o hebrejském jazyce. Zdá se však, že se autor spokojuje s hebrejštinou biblickou, jak nepřímě napovídá příslušná partie s všeobecným návodem k výuce v *Panglotii* (kap. V): není třeba se učit víc, než kolik stačí k porozumění Starému zákonu. Tomu v zásadě neodporuje ani připuštění některých „důvtipných výroků rabínů“ do žákov-

ské zásoby naučených citací (tamtéž – žádný z výroků se však neuvádí). Prakticky nic ale nevíme o stupni Komenského zběhlosti v jazykově náročnější hebrejštině filozofických a kabalistických spisů tištěných běžně bez punktace, a asi vůbec nic nemůžeme říci o jeho možnostech číst příslušné texty v aramejštině či arabštině.

5. Jak už jsme naznačili, zájem Jana Amose Komenského o Židy byl motivován především misijně, a to dost přímočaře. Tématu obrácení Židů je také věnováno nejvíce odkazů v jeho textech včetně citací nejrozsáhlejších. V podstatě narážíme co do obsahu na tři podokruhy:

5.1 Pohoršení, které dávají křesťané Židům (případně zároveň muslimům a pohanům) – např. *Clamores Eliae* 3b, vykazují neobvyklou míru sebekritiky: „...Židé slepí nadmíru bloudí, a předce se však na cestu sionskou ptají, zahanbí nás na soudu – kteříž se děláme vidoucíma, a předce šámáme jako slepí...“

5.2 Jak se povedou rozhovory se Židy a jejich evangelizace. Zajímavá je idea pořadí, ve kterém by měl být svět postupně obrácen ke Kristu (*Via lucis* XXI): muslimové („...nám před Židy a pohanů sousednější...“ – snad nárazka na to, že islám ctí Ježíše jako proroka a nazývá jej Mesiášem), pohané a napo-

sledy Židé („...zřejmí jeho nepřátelé...“). Argumenty pro křesťanskou interpretaci Písma se podávají v rozsáhlé pasáži v Panaugii VII, o dalších problémech (oběti, boží Trojici) Jan Amos pojednává ve stručném zápisku Judaeis ad considerandum proponenda (Clamores Eliae 117a).

5.3 Už jsme zmínili některé pozdní Komenského texty týkající se očekávání shromáždění Izraele a jeho konečného příklonu ke Kristu v souvislosti s hnutím Šabbataje Cvi. V chiliastické vizi obnovené společnosti před začátkem tisíciletého království spravedlivých se obrácení Židů popisuje takto (Panorthosia XXVI): „Spatříce to Izraelští, nyní rozptýlení do čtyř konců světa, také se vzpomínají, takže poznají své temnoty, a začínajíce otvírat oči, hledat budou i oni Hospodina Boha svého i Davida krále svého (Oz 3,5). I oni budou obnoveni obnovou velikou. Nejslavnější takové sliby o poslední všeobecné a nejslavnější obnově Židů je vidět po všech zjeveních a Pismech.“

6. Poslední citát nás dovedl k závěru. Tématu jsme se věnovali hlavně s cílem zjistit možnost bezprostředního kontaktu našeho učence se židovským intelektuálním prostředím, na druhém místě jsme chtěli nahlédnout aspoň obecněji do jeho názorů ve vztahu k příslušníkům židovského náboženství. V prvním bodě nás fakta zatlačila do opatrné pozice: zatím nemáme doklad osobního styku Komenského s nějakým zástupcem Židů; sotva lze u Jana Amose hovořit o soustavnější zprostředkované četbě židovských autorů (filozofů, kabalistů; výjimkou svého druhu je latinský záznam disputace Menaše ben Jisraela s D'Espagnetem a maimonidovská – také latinská – parafráze v Pansofii); nemůžeme si být vůbec jisti jeho dostatečnou zběhlostí v mimobiblické hebrejštině, nemluvě o aramejštině nebo arabštině; v oblasti narážek na kabal a příslušných analogií je otevřenou otázkou pro odborníka, zda je nutno hledat pramen přímo u kabalistů židovských, nebo zda Komenský čerpal jen u kabalistů křesťanských – tedy opět

zprostředkovaně. Na druhé straně se však dá říci, že Komenského odkazy na Židy a judaismus přece dosvědčují jistou znalost příslušných reálií. Náš učenec se stýkal s význačnými křesťanskými filosemity, reagoval na významné události v židovském světě (vystoupení Šabbataje Cvi), přičemž téměř vždy je jeho zájem podbarven chiliastickým citěním a zaměřen bezprostředně na hlásání evangelia Židům. Jeho postoj (a to už se dostáváme k odpovědi ohledně druhého, obecnějšího bodu), zdá se, můžeme jen stěží bez výhrad označit jasnou nálepku filosemitismu (už proto, že zájem o věci židovské nebyl nikdy v samém centru jeho pozornosti), zároveň je třeba ocenit, že vycházejíce z našich poznatků neshledáváme u něj stopy antisemitismu. A to ve stejné době, kdy o několik set mil na východ, na západní Ukrajině, docházelo k masakrování desítek tisíc židovských obyvatel povstalci Bohdana Chmelnického.

*PhDr. Josef Bartoň,
autor přednáší na UK-KTF*

1 K tomuto článku viz též Židovské otázky u J. A. Komenského, in: Studia Comeniana et historica 24, č. 51 (1994), s. 131-138. Tam lze také najít bohatší odkazy na bibliografii k tématu i seznam spisů J. A. K., které jsem k článku excerpoval. Nejnovější a nejobširnější práci týkající se tématu je pak článek Hanse Heckera Comenius und der innere Frieden – Comenius und die Juden, in: Comenius und der Frieden (Internationales Comenius-Kolloquium), Salzburger-Steterburg 1995, s. 117-143.

2 Kabalista z maloasijské Smyrny (Izmir), který v 60. letech 17. století vyvolal největší židovské mesiánské hnutí novověku. Byl podporován řadou významných židovských předáků, tureckým sultánem a západoevropskými filosemity; r. 1665 se veřejně prohlásil mesiášem, 1666 byl donucen přijmout islám. Časem upadl u sultána v nemilost, byl převezen do Albánie, kde zemřel v zapomnění 1676.

Sebepředstavení: Mezinárodní křesťanské velvyslanectví Jeruzalém (ICEJ)

V roce 1980 schválil izraelský parlament zákon o věčné nedělitelnosti Jeruzaléma jako hlavního města Izraele. Na protest proti tomuto rozhodnutí přesunuly mnohé země svá velvyslanectví z Jeruzaléma do Tel Avivu. V té době se skupina křesťanů z různých zemí rozhodla založit „křesťanské velvyslanectví“ jako symbol křesťanské podpory, odpovídající přesvědčení, že židovský národ má na Jeruzalém historické, morální i náboženské právo. Taková akce by mohla vyvolat dojem, že jde o politickou organizaci. Posláním ICEJ však je naplňovat slovo z Izaiáše 40:1 „*Potěšujte, potěšujte můj lid, říká váš Bůh*“.

Druhým a souběžným impulsem k odstartování činnosti ICEJ bylo uspořádání křesťanské oslavy svátku stánků v Jeruzalémě. ICEJ pořádá od roku 1980 tyto oslavy v Jeruzalémě každoročně.

Činnost ICEJ lze rozdělit do tří oblastí – veřejné, charitativní a vzdělávací. Pokud jde o charitativní práci, v Jeruzalémě fun-

guje rozsáhlé oddělení sociální pomoci, které financuje řadu projektů pro potřebné Židy i Araby v zemi. Kromě toho se rozvinulo zvláštní oddělení jen pro přistěhovalce ze zemí bývalého Sovětského svazu. Humanitární charakter má i činnost ICEJ mimo Izrael. **ICEJ výslovně deklaruje, že nevyvíjí misijní činnost ve smyslu přesvědčování Židů, aby přijali křesťanskou víru.**

Svou činnost vykonává ICEJ v Jeruzalémě a prostřednictvím poboček v desítkách zemí světa. Česká pobočka byla založena v roce 1995 a byla první pobočkou v postkomunistických zemích. Vyvíjíme peníze na tři typy projektů: na sociální práci, konkrétně na zřízení arabského křesťanského sirotčince v Ramalláhu, na práci související s Židy v bývalém Sovětském svazu a konečně na podporu ústředí ICEJ v Jeruzalémě.

Rozvíjíme také sociální a praktickou pomoc členům českých židovských obcí.

Navázali jsme kontakt s Židy na Zakarpatské Ukrajině.

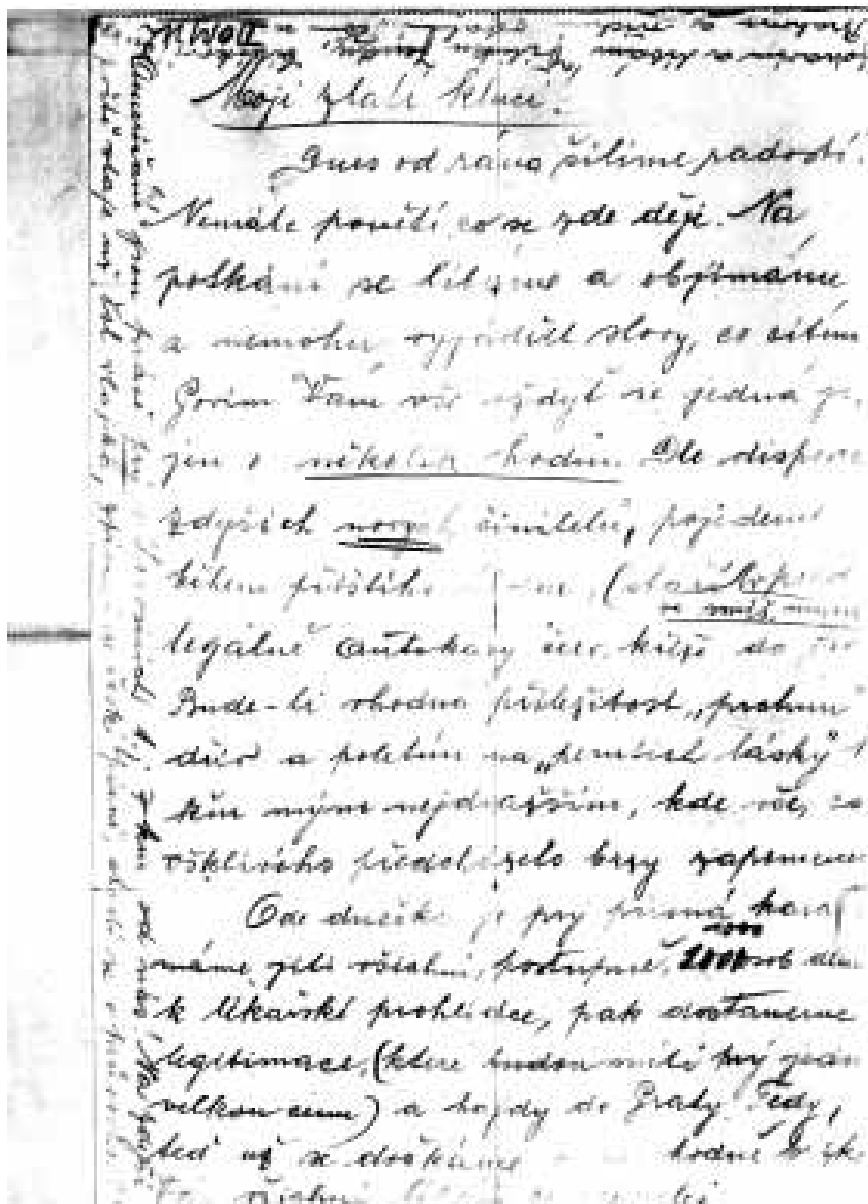
Pořádáme přednášky v církvích a veřejné akce. V roce 1998 jsme připravili výstavu „Izrael a my“, která byla poprvé instalována v pražském Klementinu a od té doby byla k vidění v Hradci Králové, Děčíně, Liberci a Brně.

O všech našich aktivitách a také o aktuálním dění v Izraeli se můžete dozvědět v češtině na internetových stránkách <http://www.ecn.cz/private/icej> a prostřednictvím našeho časopisu „Slovo z Jeruzaléma“. Jeho objednáním se stanete současně podporujícími členy ICEJ, což stojí 300 Kč ročně. Česká pobočka ICEJ je otevřena spolupráci se všemi organizacemi podobného zaměření a v řadě případů ji již realizuje.

Naše adresa: ICEJ, 28. pluku 15, 101 00 Praha 10, tel. 02/72 73 26 36, e-mail: icej@ecn.cz,

Mojmír Kallus, předseda ICEJ v ČR

STÍNY ŠOA

Moji zlatí kluci

Dnes od rána šílime radostí! Nemáte ponětí, co se zde děje. Na setkání se líbáme a objímáme a nemohu vyjádřit slovy, co cítím. Povím vám vše vždy se jedná již jen o **několik hodin**. Dle dispozic zdejších **nových** činitelů, pojedeme během příštího týdne, (starší **ze smíš. manž. vpřed**), legálně autokary červ. kříže do Prahy. Bude-li vhodná příležitost „prchnu“ dřív a poletím na „perutích lásky“ k těm mým nejdražším, kde vše, co ošklivého předcházelo brzy zapomeneme.

Ode dneška je prý přísná karanténa, máme jít všichni, postupně, 1000 osob denně k lékařské prohlídce, pak dostaneme legitimace, (které budou mít prý jednu velkou cenu) a hajdy do Prahy. Tedy, teď už se dočkáme a na hodně brzkou vás všichni líbám co nejvřelej.

Američané jsou právě **prý** v Lovosicích t.j. 7 km od nás! Na zdejší poště vlaje už čsl. vlajka, zpívají se české písně, chodí se v průvodech atd.

Zdravím a líbám Vilinku, Jendu, Cibíkovi, Zuzku Brahovou a všichni ostatní.

Teším se **DOMU**. (dosud nepublikovaný dopis paní Marie Karpelesové-Hoškové z koncentračního tábora Terezín, květen 1945)

Smutek

Kam zmizí voda,
která teď padá z nebe?
Cítím ji v drobných
kapkách na tváři,
vnímám ji v jemném šumění deště na
zemi,
slyším ji v ozvěnách vody stékající ze
stromů.

Kam zmizí ta voda,
která je už všude kolem?

Z nebe padá dešť,
ale odkud na mě padají vzpomínky?
Cítím je v drobných
kapkách na tváři,
vnímám je v jemném šumění deště na
zemi,
slyším je v ozvěnách vody stékající ze
stromů.

Kdy mi ale oschne tvář
a vzpomínky otekou?

A proč na mě ze vzpomínek padá smutek?

Cítím jej v drobných
kapkách ve svých očích,
vnímám jej v jemných úderech svého
srdce,
slyším jej v tónech písní znějících v mé
duši,

Kam ale zmizí ta bolest?

A kam zmizíme my?

Jiří Klimeš

Pozvání do Divadla Miriam

Divadlo Miriam bylo přednávem otevřeno v Praze, poblíž stanice metra trasy A Strašnická.

Jeho repertoár tvoří hry pro děti (např. Petrklíč na motivy pohádky Boženy Němcové o tom, jak Pán Ježíš se svatým Petrem putovali po zemi, či romská pohádka plná písniček Kalo a drak.) Především pro mládež je určena hra Ludmila a Drahomíra.

Jako připomínka šedesátého výročí prvních židovských transportů do terezínského ghetta se připravuje scénické zpracování prózy Jiřího Weila Žalozpěv za 77 297 obětí. Premiéra se bude konat v květnu t. r.

Adresa: Ke Strašnické 10, Praha 10. Bližší informace a rezervace vstupenek na tel. 02/41 48 56 37 (večer do 21 hodin) nebo na mobilu 0604/54 16 80

Roman Šantora, Jiří Zajíc

**ERAZIM KOHÁK
POUTNÍK PO HVĚZDÁCH**

Kniha rozhovorů by měla nabídnout originální setkání se třemi rovinami zpřítomněnými v životě Erazima Koháka. V té „nejsvrchnější“ jde o jeho názory – filozofické, ekologické, pedagogické.

Ve střední jde o jeho osobní zkušenost s demokracií – s jejím fungováním, nemocemi i nadějami – a to jak v bývalém Československu před emigrací, tak zejména v USA a poté opět u nás. Autoři ho představují nejen jako teoretika, ale hlavně jako svědka, který se umí dívat, reflektovat a angažovat se tam, kde je třeba. Srovnání americké demokracie s tou „naší“ pak přináší řadu inspirací. A konečně kniha poskytuje ucelenější pohled i na osobní příběh E. Koháka a skrze něj umožňuje zahlédnout, jak jím prozařuje Boží záměr – pokud je člověk ochoten nechat se jím vést.

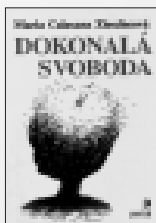
váz., 192 s., 209 Kč

M. Calasanz Ziescheová

DOKONALÁ SVOBODA

Heřman z Altshausenu, velký mnich a učenec z Reichenau, jedna z nejskvělejších a nejdokladnějších postav středověku, promlouvá v tomto románu svým životem a ukazuje, jak najít odpověď na otázku po smyslu bytí a utrpení, které vstupuje do každého lidského života.

váz., 192 s., 197 Kč

Leonardo Boff

OREL A KUŘE

O integraci a dynamické rovnováze protikladů v nás

Na pozadí příběhu o orlovi, který je od narození vychováván na vesnickém dvoře mezi slepici... Orel je symbolem otevřenosti, poetiky, neomezených vizí a přání. Základní otázkou proto je, jak lze uvést tyto dimenze ve vlastní životě do rovnováhy. Ve snaze dát na tuto otázku odpověď čerpá Boff z oblastí psychologie, antropologie, ekologie, spirituality i mystiky.

brož., 104 s., 149 Kč

T. Moore

KNIHA O DUŠI

Pohled hlubinné psychologie a spirituální tradice na problémy všedního života. Kniha nabízí možnost nově promýšlet obyčejná témata všedního života. Co nám sdělují příznaky psychických problémů, co si počít s pocity žárlivosti, závisť?

Na tyto a další otázky dává autor originální odpovědi. Thomas Moore, který patnáct let působil jako psychoterapeut, je v Americe i v Evropě jedním z nejčtenějších autorů v oblasti archetypální psychologie, mytologie a spirituality.

brož., 304 s. 249 Kč

Ernst Schwarz

BUDDHŮV LOTOSOVÝ KVĚT

a dalších sto příběhů a moudrostí zenového buddhismu

Kniha Buddhův lotosový květ je poetickým uvedením do myšlenkového světa zenového buddhismu. Zenový buddhismus představuje ve svém historickém kontextu revoluční, anti-autoritářské, anti-hierarchické duchovní hnutí, jež si uchovalo úctu vůči člověku bez ohledu na jeho původ a postavení. Autor vybral z původních pramenů přibližně sto tradičních příběhů a moudrostí, které jsou charakteristické svou poetičností, humorem a často paradoxní duchovní hloubkou. Každý z příběhů autor opatřil krátkým komentářem.

brož., 160 s., 189 Kč

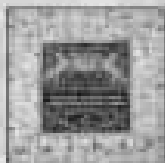
Portál, s. r. o, Klapkova 2
182 00 Praha 8
tel. 02 / 830 28 203
fax 02 / 830 28 208
e-mail: obchod@portal.cz
www.portal.cz

VYDAVATELSTVÍ **ROSA** NABÍZÍ

VÝBĚR ŽIDOVSKÉ HUDBY

Chesed - Židovské svátky v plánicích (MC/CD)
Hebrejsky zpívané tradiční písně s doprovodem kytary, houslí a perkuse. Zpěvní podle hlavních židovských svátků.

Ester - Šalom chavaim (MC/CD)
Velmi známé i méně známé židovské tradice písně v hebrejštině, plně v sefardském stylu v jazyce ladino; a písně v jazyce jidiš. Interpretují písně jsou dvojčata Katielina Tlustá a Alexandr Lesák Hájovský a jejich osm hostů (perkuse, kytara, balajka, trubka, saxofon, housle, harmonika...).

Ester - Tobá, Jeruzaléma (MC/CD)
Album hebrejsky zpívaných písní věnované 3000. výročí založení města Jeruzalém.

Ester - Der Jiddische Samowar (MC/CD)
Nové album dvojčat Lesák Hájovského a Katieliny Hájovské-Tlusté obsahuje židovské lidové písně tentokrát výlučně v jazyce jidiš. Originální aranžé Lesák Hájovského vstáky písním netradiční podobu. Široká paleta zpracování se pohybuje od jednoduché „dúpočky“ s harmonikou až k tzv. world music. K nahrávce vyšel i stejnojmenný zpěvník.

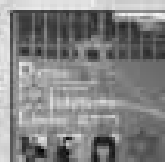
Songs From Israel (MC/CD)
Méně zmodernizované tradiční židovské písně zpívané hebrejsky.

Jerusalem - Israeli Folk (MC/CD)

Židovské lidové písně zpívané hebrejsky a anglicky. Album se nahrávalo v Jeruzalémě.

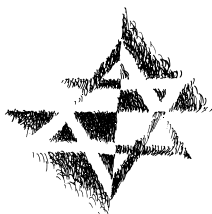
Jiddische Ueder - Datke (MC/CD)
Písně německých Židů zpívané jidiš v podání zpěváka Raimona Lermakha.

Israel (CD)
Výběr jedné z populárních židovských písní v instrumentální podobě (meditativní pop). Židovskými národními jsou Panova fletma a housle. CD je v obalovém balení s letečskou fotografií z Izraele.

Objednávky na adrese: Rosa, Thákurova 3, 182 00 Praha 8 (zde lze i nakoupit) Po - Pá od 8 do 17 hodin.
tel.: 02/2431 0259, 02/2018-1666, e-mail: gimel@rosamusic.cz, on-line prodejna (nakup se slevou): www.irestone.cz/gimel
Kompletní katalog zdarma na požádání zdarma.

RESUMÉ

The issue of The Society of Christians and Jews Journal that is now coming to your hands continues the previous one. It again offers a wide range of articles, reflections, reminiscences, responses, and news.

Reflections written by previous presidents of the Society of Christians and Jews have been included on the occasion of the SCJ tenth anniversary. The first one, Milan Lyčka, contemplates the constitution of SCJ in the context of time and describes the atmosphere of those days. The asset of his article is also in mentioning the problems associated with the SCJ constitution, which last until present time and which we can learn from. One of them is the Jews' participation in work for SCJ, which depends on overcoming intelligible barriers. Another problem is the position of some evangelical Christians and their concept of all Jews' necessary transfer into the Promised Land. This idea is aptly labelled offensive for Jews.

Jana Doleželová's contribution concerns mainly the issues SCJ went through and what its essential themes were. She describes the euphoric period around the SCJ constitution, the number of lectures and cultural events organized. The establishment of relations with the international headquarters and sister companies, etc. was also of a significant importance. The author does not avoid the stagnation in late 90s, when SCJ was endangered by break-up considerations.

Jan Dlask, student of theology on PTF, asked questions for thinking to four people. Their answers can inspire us as well as.

We continue with reflections of the Old Testament book Job, written by prominent representatives of Jewish and Christian denominations. Rabbi Karol Sidon asks the basic question, why the Lord participates actively in Job's suffering. The solution comes with rabbi Chaim Moshe ben Etel's reflection upon Jacob's dream, where Jacob saw a ladder connecting the earth and sky (see Bereshit – Genesis). Very interesting is his contemplation about the meaning of two God's names – Elohim and Jahve. These two reflections, which he elaborates and applies on Job, come to

the following conclusion: "The sense of suffering is in one's approaching to God as to the omnipotent, who can treat one in any way. Only after one accepts that, he starts to be wise."

In his systematic article, professor Milan Balabán from PTF places Job's history into the wide bible context. He refers to previous, and not only Christian, interpreters and does not even avoid the question of the author, the origin of the book and the land of Us, where Job lived, etc. The climax of the article is the analysis of chapters 38-42, where he briefly questions the same problem as rabbi Sidon.

The last contribution to this issue is the article by professor Jan Heler from EtF. In the introduction, the author alerts the relevancy of the book for present people, who often solve problems similar to those of Job – the sense of suffering, does God wrong us, etc. He interestingly points at the parallels between Job and Christ. Additionally, he deals with the person of Job and analyses his life history. Heler sees the message of the book in the fact that after a man admits he does not understand the suffering, God himself reveals its sense in dialogue and communication.

Michael Dushinsky's article contributes to the understanding of the Jewish culture and regards Jewish wedding. Rabbi does not only describe the traditional

wedding, but he also explains the meaning of a number of acts, which it is accompanied by. As a contrast, we publish an article „Christian wedding ceremony“ by Ondřej Bastl. In this article author engages in roots of christian wedding, thinking about its development and form from origin of Christianity.

The article by Jiří Beneš is a theological reflection "Uncircumsised Trees" analysing the text of Leviticus 19,23-25. This text is interesting also due to its position with Deuteronomy 20,19-20 in the background of the Tu Bi-Shvat feast day, The New Year of Trees.

The article by Josef Bartoň regards the relation of Jan Amos Komenský and Jews. He asks the following questions: did Jan Amos make personal contact with Jews, how he describes Judaism in his works, what his attitude towards it is, is it possible to prove his reading of Jewish authors, was he able to read Hebrew. The author shows that Komenský's interest was aimed mainly at mission in association with chiliasm. He supposes his knowledge of Judaism, although not perfect. It is not possible to label him filosemite but we do not find any indications of anti-Semitism in his works.

*Stanislav Tumís
(translated by Sylva Vančová)*

Výroční zasedání k deseti letům činnosti Společnosti křesťanů a Židů

27. května 2001 v 15 hodin
v budově EtF UK
(Černá 9, Praha 1)

Z nabídky nakladatelství **Advent-Orion s. r. o.**

Roztocká 5, 160 00 Praha 6 - Sedlec, tel.: 02/33 32 16 21, fax: 02/33 32 37 41,
e-mail: expedice@adventorion.cz, www.adventorion.cz

Vladimír Král

HLEDÁNÍ POČÁTKU A CÍLE

Je život výsledkem slepé náhody, nebo dílem nějaké vyšší Inteligence? Jaký je jeho počátek a jaký jeho cíl? Odpovědi na tyto důležité otázky se mohou někdy i značně různit. V našich zeměpisných šířkách stojí v popředí dva názorové proudy týkající se vzniku života – Darwinův evoluční model a kreacionistický model. Právě jimi se zabývá také autor této knihy. Snaží se ukázat, čím jsou oba názory charakteristické i v čem se rozcházejí. Kniha je dobrým faktografickým přehledem, v jistém smyslu i učebnicí vesmíru, biologie, původu života; obsahuje množství základních poznatků stejně jako hlubších vstupů do těchto progresivně se rozvíjejících oborů. Její vědeckou obsáhlou vyvažuje sdělný a populární styl, který složitost života přibližuje širokému okruhu čtenářů.

Brož., formát 13 x 20 cm, 272 stran.

Jan Heller & Jiří Beneš

POUTNÍ PÍSNĚ

Žalmy 120.-134. patří k nejkrásnějším poetickým textům v Bibli. Přesto v českém jazyce dosud nevyšla monografie, která by tyto žalmy vykládala. Prof. Jan Heller a ThDr. Jiří Beneš tyto žalmy ve své knize „Poutní písně“ nejen vykládají, ale i nově překládají. Činí tak s obdivuhodným exegetickým talentem a dalekojdoucími znalostmi původního krásného hebrejského jazyka, čímž se mnohdy tajemná a nesrozumitelná slova stávají jasnější a zároveň daleko zajímavější.

**V nakladatelství Advent-Orion vydává Centrum biblických studií,
vychází koncem června 2001.**

Brož., formát 14 x 21 cm, 176 stran.

Nancy Van Peltová

UMĚNÍ KOMUNIKACE

Komunikace je jádrem mezilidských vztahů. To dokládá i další kniha manželské poradkyně Nancy Van Peltové. Autorka otevírá toto téma po mnohaleté praxi – východiskem jsou však nejen vlastní výzkumy a zkušenosti, ale i četné poznatky a studie dalších odborníků. Komunikace jako stěžejní forma dorozumívání je v knize pojata obsažně, přitom však s přehledem, v logické struktuře a návaznosti.

Váz., formát 17 x 24 cm, 208 stran.

Ben Carson, Cecil Murphey

ZLATÉ RUCE

Americký neurochirurg vypráví svůj životní příběh plný nezdaru, problémů a překážek, který se díky odvaze a píli zázračně proměnil. Touha a odhodlání hlavního hrdiny je inspirující silou, která má moc změnit i náš život a pomoci k úspěchu. Spolu s autorem se čtenář dostává nejen do svérázného chlapeckého a později i studentského světa, ale zčásti i do prostředí věhlasné neurochirurgické kliniky, kde v napjatém tichu operačního sálu ožívají mnohdy ztracené naděje.

Váz., formát 13 x 20 cm, 206 stran.

Petr Škrla

O AFRIČE S HUMOREM

aneb příhody strejčka Škrla

O tom, že si můžete zachovat smysl pro humor i v oblasti rovníkové Afriky, svědčí tento nevšední životní příběh. Vůně exotiky a dobrodružství okořeněná nefalšovaným českým humorem, je opravdovým balzámem, který člověk 21. století potřebuje ke svému přežití. Svěží vyprávění nám může zpříjemnit naši cestu životem.

Váz., formát 13 x 20 cm, 206 stran.